ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
ADRIAN CIOROIANU - Universitatea București
MONOK ISTVÁN - Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest
IOAN OPRIȘ - Universitatea „Valahia", Târgoviște
ION CÂRJA - Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
COSMIN BUDEANCĂ - Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

Colegiul de redacție:

TUDOR ROȘU - redactor șef
IOANA URSU - secretar de redacție
ADINA BOGDAN - membru
DIANA CIUGUDEAN - membru
MARIUS CRISTEA - membru
SIDONIA OLEA - membru
DRAGOȘ URSU - membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com, www.mnuai.ro

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor. Materialele nepublicate nu se restituie autorilor.

© 2026 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 871X
ISSN-L – 2247 – 871X

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: DRAGOȘ URSU, IOANA URSU
Realizare copertă și prelucrare imagini: ANCA DREGHICIU
Corectură: IOANA URSU
Traducerea rezumatelor şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

SUMAR
CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

HISTORIA RECENTIORUM AEVORUM ATQUE HODIERNA

IOAN OPRIȘ, Despre desăvârșirea demersului unionist (1914-1920) / *On Carrying Out the Unionist Movement (1914-1920)* 1

DUMITRU-CĂTĂLIN DRĂGHICI, Apărarea pasivă în România interbelică. Organizare, reglementare și funcționare în Ținutul Mureș (1938-1940) / *Passive Defence in Interwar Romania. Organization, Regulation and Operation in the Mureș Region (1938-1940)* 35

BIOGRAPHIAE

RĂZVAN MIHAI NEAGU, Filantropia ca mod de viață. Între Reghin, Sibiu, Szolnok și Turda. Date despre viața și activitatea unei personalități greco-catolice uitate: Iuliu Bardoși (1840-1915) / *Philanthropy as a Way of Life: Between Reghin, Sibiu, Szolnok, and Turda. Data About the Life and Activity of a Forgotten Greek-Catholic Personality: Iuliu Bardoși (1840-1915)* 53

GABRIEL HOZA, O inimă între două lumi. Episcopul Iuliu Hossu în corespondența cu familia / *A Heart Between Two Worlds. Bishop Iuliu Hossu in Correspondence with His Family* 99

NICOLAE TEȘCULĂ, Preoți români în satele de la Izvoarele Hârtibaciului la începutul secolului XX / *Romanian Priests in the Villages of Hârtibaciu Springs at the Beginning of the 20th Century*.....125

HISTORIA CULTURALIS

SILVIU-IULIAN SANA, Date noi despre două tipărituri din secolele XV și XVI în colecțiile Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai" Bihor/ *New information about two prints from the 15th and 16th centuries in the collections of the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library*.....135

DANIELA DUMITRESCU, Conștiința națională în teatrul românesc în secolul al XIX-lea / *National Consciousness in 19th-Century Romanian Theatre*.....149

ADRIANA ȚUȚUIANU, Câteva considerații asupra portului popular din zona Munților Apuseni (Județul Alba) / *Some Considerations on the Folk Costume in the Apuseni Mountains Area (Alba County)*.....159

MUSEOLOGIA ET PATRIMONIUM

MIRCEA GLIGOR, Crucea-troiță ca simbol / *Roadside Shrines and Wayside Crosses as Symbols*……193

TUDOR ROȘU, Temnița lui Crișan / *Crișan's Confinement Site*……233

DRAGOȘ URSU, Destinul portretelor votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării: noi contribuții documentare / *The Fate of the Votive Portraits of Kings Ferdinand and Maria in the Coronation Cathedral: New Documentary Contributions*.....245

IOANA URSU, Reorganizarea expozițională a Muzeului Unirii din anul 1968: pregătirile pentru semicentenarul Unirii / *The Reorganisation of the Exhibitions at the Museum of the Union in 1968: Preparations for the 50th Anniversary of the Great Union of 1918*.....259

RECENSIONIS

Carmen Stînea, Petru Stînea, *Istoria primei comunități românești din S.U.A. Little Romania din orașul Cleveland, Ohio (1890-2025)*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, 2026 (Tudor Roșu).....279

Árpád Róbert Berekméri, Edina Gordán, *Kollégiumból a halálba! Szabó Árpád és Ágai László kollégiumi tanárok hadinaplói* / *Din colegiu la moarte! Jurnalele de război ale profesorilor Árpád Szabó și László Ágai*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2025 (Nagy József Gábor) 283

Lista autorilor */ Authors' list* ……...…… ….……287

DESPRE DESĂVÂRȘIREA DEMERSULUI UNIONIST (1914-1920)

Ioan OPRIȘ
Universitatea „Valahia” Târgoviște

On Carrying Out the Unionist Movement (1914-1920)
ABSTRACT

The case of Romania, Romanians and Romanian identity, their (re)awakening and the power of their modern Unionist movement wholly confirms the subtle and sensitive mechanisms of history. This study follows several moments that reflect the political context within which that secular project developed, that the leaders of more generations had taken responsibility for it. It reflected the active political action of the Romanian politicians and the governments of Romania, thereby stimulating the Romanian elites in the historical provinces. It was concluded triumphantly by popular will decisively asserted in Kishinev, Chernivtsi and Alba Iulia and finally transposed into the Act of the Great Union on December 1st, 1918.

But what was the conditioning of the Romanian unionist act at the beginning of the First World War? Several documents explain it to a great extent. The war had ended, but its consequences remained, and it took a great period of time to overcome it and to begin reconstruction.

Cuvinte-cheie: război, diplomație, congres, istoriografie, generația unirii
Key words: war, diplomacy, congress, historiography, Union generation

Legământul liderilor generației pașoptiste – cel făcut pe cruce și pe Câmpia Libertății de la Blaj (3/15 mai 1848) – de a împlini unirea românilor s-a transmis urmașilor prin cuvântul scris, prin cântec, poezie și prin vorbă. Nimic și nimeni n-au putut împiedica cele testate atunci Neamului, convins treptat că trebuiau îndeplinite. Cu orice preț și asumându-și jertfa! Vremea națiunilor venise, doar ceasul faptelor nu putea fi încă precizat! Românii aflați sub stăpânire străină – mulți, prea mulți și de prea mult timp – îl așteptau cu nerăbdare. Confruntați cu legi și autorități prea sigure de puterea lor, cei din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, dar și bucovinenii, basarabenii și dobrogenii, ba chiar și cei balcanici, aveau mari așteptări de la liderii lor, mulți dintre aceștia bărbați cu largă autoritate, cu credință și cu voință. Aceștia i-au solidarizat, i-au îndemnat să nu-și piardă speranțele și i-au sprijinit prin Biserică și Școală. Un lung șir de preoți, învățători și meșteșugari și cei din burghezia orașelor li s-au adăugat, iar dascăli din mulțimea satelor le-au întărit speranța. Unirea de la 1859 a fost primul semn că unirea deplină era posibilă. Iar cel de-al doilea l-a dat Războiul de Independență (1877-1878)! Atunci s-a văzut solidaritatea de neam, reaprinzând certitudini că Unirea cea Mare trebuia să vină,

că era aproape. Tocmai astfel de ideal i-a animat pe voluntarii de peste munți angajați în bătăliile pentru independență. Este și cazul multor transilvăneni[1].

Desigur că Istoria nu poate fi ocolită, cum n-ar trebui să fie ocultată sau falsificată. Asemenea practici produc consecințe negative, care se „răzbună" asupra autorilor, iar nu de puține ori pe seama urmașilor ori chiar și a popoarelor care nu și-au ascultat profeții! Așa au căzut devenind doar istorie mari imperii, din vremurile închegării lor statale începând și până recent. Istoria, așadar, trebuie și scrisă și evaluată și asumată numai cu bună credință și cu consecințele ei. Abia de la asumarea ei libertatea devine o stare de fapt.

În istorie reacțiile la greșeli și orientări distructive pe seama zestrei culturale naționale au intervenit după lungi acumulări de practici negative consistente ale celor mari. Redeșteptarea – odată cu critica trecutului recent, au promovat-o lideri care veneau direct dinspre masele populare, erau bine educați și cu un larg orizont cultural care le permitea comparații. Aceste elite au reîndreptat frecvent atenția spre specificul național, înfruntând curajos acuzele de naționalism, venite dinspre categoriile sociale amorfe, dar și de la cele cosmopolite și înstrăinate de tradiții ori angajate doar din perspectivele dobândirii de putere (politică, economică, militară, culturală).

Cazul românesc, al României, al românilor și al românității, (re)deșteptarea acestora și puterea demersului lor unionist modern confirmă întrutotul mecanismele subtile și sensibile ale Istoriei. Urmărim câteva momente care reflectă corect contextul politic în care a evoluat acel proiect secular, asumat de liderii mai multor generații. Acesta a întrunit demersul politic activ al oamenilor politici români, respectiv al guvernelor României, stimulând elitele românești din provinciile istorice și a fost încheiat apoteotic prin voința populară decisiv afirmată la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia și transpusă în final în Actul deplinei Uniri la 1 Decembrie 1918.

Tot din istorie, se observă pe drept că șansa unei reușite este evaluată exclusiv posterior momentului, dar niciodată complet în afara situației care a condiționat-o. Cum se prezentau condiționările actului unionist român la începutul Primului Război Mondial? Iată câteva documente care le explică în mare măsură.

De la Budapesta, trimisul României Gr. Bilciurescu l-a informat la 2/15 august 1914 pe Emanoil Porumbaru că-n ziarul „Magyar Hirlap"(2/15 august!), Iuliu Andrassy – semnatar al articolului *România* – a afirmat că „întotdeauna am avut încredere în alianța română", mai mult, că „dacă n-ar exista România, ar trebui s-o creăm noi, după cum, de la tatăl meu încoace, ne-am și dat mereu

[1] La 16 noiembrie 1877, Al. I. Odobescu scria în *Precuvântare* la *Istoria Românilor sub Mihaiu-Vodă Viteazul* de Nicolae Bălcescu (atunci tipărită, sub îngrijirea sa, pentru întâia dată), că lucrarea „în împrejurările de față" aducea „folosu și întărire cugetului naționalu alu întregei Românimi!"

silința a întări pe vecina noastră din sud-est. Recâștigarea Basarabiei – precum și o eventuală întindere pe malul din vest al Dunării nu este numai în interesul României, ci și al nostru, deoarece prin aceasta se lărgește zidul ce se înalță între Moscova și Belgrad, între Moscova și Constantinopol”[2]. Prim-ministrul ungar nu s-a reținut să adreseze direct „un apel la intrarea României în lupta contra Rusiei, în schimbul unor promisiuni mari, de împlinit în caz de izbândă”, sesizând că „Guvernul de la București stă în fața unei deciziuni hotărâtoare. Dacă va ține cu noi și va restabili totodată bunele raporturi cu Bulgaria va asigura țării sale un viitor mare și glorios. Dacă ezitează sau nu ia poziție, va pierde o mare ocaziune”[3]. Dar cu românii din Transilvania, Banat și Bucovina, cum vor fi stat lucrurile?

Avem și cunoaștem mai bine, în urma acestui document, poziția autorităților ungare, sub care trăiau mulți români, și care contau pe o alianță cu guvernul de la București. Aceasta s-ar fi justificat în temeiul acordului de alianță, dar nu și din perspectiva programului național românesc alimentat de aspirațiile atâtor generații anterioare și slujit de o elită cu convingeri ferme unioniste. Convingeri consolidate de greșelile, opresiunea și intoleranța autorităților maghiare, deviante al oricărui demers de conciliere al românilor transilvăneni cu Puterea: îndeosebi cu aceea reprezentată de liderii budapestani.

Cursa pe seama atragerii României în conflictul declanșat odată cu izbucnirea Primului Război Mondial a continuat, chiar intensificându-se. Presa vremii – cea maghiară – prezentând numeroase probe pe seama unei atitudini partizane, dovedește un interes constant. La 1/14 februarie 1915, profesorul de geografie de la Universitatea maghiară din Cluj, dr. Jenö Cholnoky, a semnat articolul *Az Erdély Kárpátok védö jelentsösége (Importanța defensivă a Carpaților ardeleni)*, care a apărut în „Uj Nemzedék” (Noua generație), iar un rezumat în engleză în „Pester”. Autorul a pledat pentru consolidarea frontierei pe culmile Carpaților, sugerând fragilitatea acesteia datorată, cum se putea înțelege, atât atitudinii oficialităților românești (o neutralitate incertă încă), dar și așteptărilor românilor transilvăneni. Aceștia din urmă, bărbați, începând cu contingentul din 1873, deci 24 de contingente, fuseseră chemați sub arme (exceptând cei aparținând clerului, poștei, telegrafului, telefoniei, mineritului, navigației, fabricilor militare, finanțelor, căilor ferate și funcționarilor publici) ca să apere imperiul de dușmani[4]. Pentru tinerii români chemați sub arme, oare cine erau „dușmanii”? Loiali împăratului, critici la adresa stăpânilor direcți, statul care-i chema să-l apere, mai era al lor?

---

[2] Cf. nota Legației României la Budapesta către Em. Porumbaru, cu nr. 1176/2/15 august 1914, Ministerul Afacerilor Externe – Arhiva diplomatică, fond 71/1914, E 1, vol. 18, f. 283.
[3] *Ibidem*, f. 284.
[4] Cf. raportul Legației României de la Budapesta către E. Porumbaru, cu nr. 280/11/24 februarie 1915, în *loc. cit.*, fond 71/1914, E1, vol. 19, f. 288.

Concomitent, la București, refugiații români din Transilvania, ca și cei din Bucovina, n-au avut opreliști în a pleda pentru unire. Vârfurile unui grup puternic transilvănean – Vasile Lucaciu, Partenie Cosma, Octavian Tăzlăuanu, Ion Agârbiceanu, Simeon Mândrescu, Ioan Moța, Octavian Goga ș.a. – au produs un val de argumente, susținute însă de cea mai mare parte de presa vremii pe seama unei poziții guvernamentale tranșante și ferme privind aderarea României la Puterile Aliate (Antanta) în confruntarea mondială aflată în plină desfășurare.

Conflictul deschis al acestui grup cu autoritățile imperiale dualiste austro-ungare s-a dovedit ireconciliabil. Exprimat în forme diverse, îl recunoștea poporul, poetul Octavian Goga surprinzându-l astfel:

„Cu două ciocuri nesătule
În inimă tu ne-ai străpuns,
Nici lacrimi n-ai avut destule
Nici carne nu ți-a fost de-ajuns.

Ți-am dat feciorii și bărbații
Și ți-am dat plânset de femei,
Ți-am dat sudoarea unei nații,
Tu, pajură, tu tot mai vrei.

Atunci, în milostiva clipă
Când scufundându-se-n amurg,
Pe sfâșiata ta aripă
Va plânge schilavul Habsburg.

Atunci, privind din nou cărarea
De ani o mie, robi ai tăi.
Vom sta învinși simțind mustrarea
Că singuri nu ți-am fost călăi”[5].

Așa gândeau cei mai mulți dintre toți – și nu doar transilvănenii – cei aflați sub zodia izbăvirii ce trebuia să vină și care deja li se arătase lor ca posibilă.

Poetul a prezentat atât de plastic o stare sufletească profundă, clocind în rândul mulțimii. Pe de altă parte exista – cu mare vechime – atracția de limbă și de sânge spre cei liberi din regatul român. Acolo, chemarea la dezrobirea fraților era de asemenea vibrantă, născând tensiuni care trebuiau să fie rezolvate.

[5] Vezi poezia lui Octavian Goga, *Pajurei cu două capete,* în volumul Octavian Goga, *Împărăția firii. Poezii*, Ed. Edipress, București, f.a. pp. 201-202.

Contextul și semnificația unui moment politic extraordinar: 15 martie 1915

În anul 1915, la București, în rândul „chemărilor" citite și răspândite larg, două cărți au făcut senzație: *Suferințele din Ardeal* (București, 1915) de Vasile Stoica și *Habsburgii, Ungurii și Românii* (Ion Rusu Abrudeanu și Vasile Stoica, București, 1915, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea), primul autor fiind menționat pe copertă ca redactor la *Adevărul*, iar cel de-al doilea, ca profesor[6]. Ambele lucrări aveau caracter de cărți-manifest, înmagazinând o vastă documentație și fiind scrise cu o frazare ritmică, cadențată și cu un mare talent. Argumentele pe seama deciziei unei asocieri militare active cu Antanta erau de-a dreptul imbatabile.

Anul 1915 ne apare așadar ca an hotărâtor pentru înclinarea balanței politice în favoarea pregătirii desăvârșitei uniri.

Începutul: o chemare la un congres național.

Apelul către Românii de peste hotare[7] a fost semnat de Vasile Lucaciu, Simion Mândrescu și Emilian Slușanschi și trimis la 10 februarie 1915. Data fixată: 15 martie 1915, iar locul: Ateneul Român din București orele (9:30-12), respectiv sala „Dacia" (începând cu 2:30 p.m.).

Primăvara lui 1915, luna martie, a părut celor care dirijau mișcarea națională iredentistă de la București luna potrivită pentru a sparge propaganda Puterilor Centrale, ca și rezervele politicianiste și oportunismele unora dintre guvernanți. Ba, chiar și urmele politicii oficial inspirată și dirijată de regele Carol I. Pentru a reuși, liderii au proiectat în aceeași zi de 15 martie două mari reuniuni: una la Iași, unde a prezidat Vasile Lucaciu, și alta în capitală, pusă sub bagheta dirijorală a unui mare combatant, profesorul Simion Mândrescu. La Iași, președintele Ligii culturale pentru unitatea națională a tuturor românilor, preotul greco-catolic Vasile Lucaciu – adevărat simbol național aureolat de o îndelungată și stăruitoare luptă pentru drepturile neamului românesc – s-a asociat cu pătimașul și ascultatul poet Octavian Goga. Succesul reuniunii din capitala moldavă a fost desăvârșit. La București, pregătirile s-au făcut temeinic, asigurându-se condiții optime de reușită a lucrărilor primului Congres al românilor de peste hotare aflători în țară, patronat de Acțiunea Națională (organizație care reunea toate forțele patriotice naționale) și Comitetul central al Ligii culturale. Congresul a fost prezidat de Simion Mândrescu, cel care a lansat invitația la 10 februarie în acel an, reconfirmată la 3 martie curent, adresându-se tuturor celor care luptau pentru „cauza românismului". Locul desfășurării lucrărilor a fost ales cu grijă pentru emblema sa: Ateneul Român, iar ziua, cu o vizibilă intenție: ziua de duminică a Floriilor!

---

[6] Cartea a cunoscut rapid, o a doua ediție la Chicago, în Editura „Tribunei" (1917). În același an, cartea a cunoscut 3 ediții.

[7] În *Congresul* 1915, p. 67.

Reuniunea din capitală a fost ocazia și momentul despărțirii „apelor" naționale, în urma ei balanța va înclina de partea Antantiștilor, ideile și mesajul cucerind opinia publică și grăbind aderarea țării la Puterile Antantei. De la acel reper, mesajele vor fi reluate, repetat și constant, în presa vremii iar vorbele rostite atunci vor circula cu puterea convingerii în rândul tuturor straturilor sociale. Spre a lămuri sensul lor, extragem din prezentările făcute de fruntașii naționali sub cupola Ateneului Român, reținând câteva tipuri de elocință și forme ale mesajului transmis[8].

La ora 9:30, Corul studenților a deschis congresul cu imnul „Deșteaptă-te Române!". Președintele Simion Mândrescu s-a adresat participanților subliniind că, până la acest prim congres, „niciodată nu s-a pus chestiunea întregului românism în mod așa de hotărât, fiindcă *niciodată interesele întregului neam n-au fost mai amenințate ca astăzi*"; l-a considerat și ultimul congres de acest fel, „căci peste cel mult *câteva luni granițele României vor fi acolo, unde sunt și granițele românismului*", iar „cei în drept ne vor chema în scurtă vreme la altă datorie"[9]. Pe Regele Ferdinand I, „capul țării", l-au rugat prin telegramă, ca „ocrotitorul nostru, să fiți în același timp și speranța noastră, a tuturor românilor" pentru că „Dorința noastră, de a fi cu toții sub un singur stindard și-un singur sceptru este astăzi atât de adânc înrădăcinată în noi, încât neîmplinirea ei ar însemna moartea noastră"[10]. L-au implorat pe rege: „*porniți armata română întru eliberarea lor* (cei 4 milioane și jumătate de români aflați sub dominație străină, n.n.) *și vă asigurăm că veți mări România* cu cetățeni vrednici de coroana purtată de glorioasa noastră dinastie"[11].

Pe prim-ministrul Ion I.C. Brătianu – tot prin telegramă – l-au asigurat de încrederea „în patriotismul luminat al d-voastră și al celorlalți conducători ai destinelor românismului", rugându-l „să grăbiți acțiunea de liberare a fraților noștri de sub dominația străină", iar așa cum tatăl, Ion C. Brătianu „a fost făuritorul României de astăzi, *fiți d-voastră făuritorul României Mari!*"[12].

Președintelui Ligii culturale, Vasile Lucaciu (aflat la Iași) i-au telegrafiat că participanții la congres, „trimit salutul lor tovarășilor lor de trupă", cele două „mari adunări naționale în cari se afirmă voința întregului neam românesc de a se uni cu orice preț fără întârziere sub același sceptru", dând „ultima lovitură dușmanilor interni ai întregirii neamului nostru" și făcându-i „și pe cei în drept

[8] Utilizăm spre exemplificare volumul *Congresul* 1915*,* o copie a unui exemplar pe care este ștampila donatorului Vasile M. Kogălniceanu, și care a aparținut, prin donație Liceului „Andrei Șaguna" din Brașov, fiind ștampilat cu textul „Biblioteca Liceului „Andrei Șaguna" Brașov.
[9] *Ibidem*, p. 9.
[10] *Ibidem*, p. 10.
[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem*, p. 10-11.

să înțeleagă, că nu se mai poate (corect pot, n.n.) nesocoti dorințele unui întreg popor”[13].

Pe marea scenă a Ateneului Român, Simion Mândrescu le-a vorbit participanților despre *Datoria României*. A considerat războiul o șansă și marea ocazie pentru „dezrobirea naționalităților”, iar României i-a impus „o datorie de îndeplinit față de românii de peste munți”, și pe care era obligată să o îndeplinească „în interesul neamului și în interesul său propriu”[14]. Argumentele – a spus Mândrescu – le-au adus prezentările făcute de Emilian Slușanschi și Vasile Stoica. Le-a adus laude transilvănenilor veniți în Principate, în frunte cu Gheorghe Lazăr, care au cultivat și-au trăit „în idealul acestui neam”[15], mulți ajungând în poziții înalte: exemplul primului devenit deputat și ministru, Al. Papiu Ilarian, i-a întărit afirmațiile. Alții, ca Ion Agârbiceanu, Gheorghe Coșbuc și Octavian Goga – a spus profesorul – au susținut cauza românismului ca și confrații lor din Regat.

Vorbind în numele celor patru milioane și jumătate de români din monarhia dualistă, a cerut guvernanților să decidă aderarea la Antantă; a cântărit corect, argumentat și lucid șansele de aderare la aceasta, ceea ce lăsa Basarabia în afara proiectului unionist. Deocamdată! Nu însemna – afirma Simion Mândrescu – „că România renunța la drepturile sale asupra ei și la dorința de a o readuce la matcă. Dacă cumva nu i-a venit timpul, îi va suna ceasul cu atât mai curând, cu cât România va ieși mai puternică din actualul război mondial”[16]. Acceptând „pericolul slav”, vorbitorul l-a opus „pericolului austro-ungar”, invederând urgența momentului: „*peste munți, acolo unde de mult ar fi trebuit să fie armata română!*”[17]. Judecând critic neutralitatea, a cerut intervenție pe argumentul că „*Harta Europei se va preface, noi vom fi cu siguranță cuprinși în această prefacere și nu e permis să se hotărască despre noi fără de noi, chiar dacă s-ar face în favoarea noastră*. România trebuie să-și afirme voința, trebuie să-și schimbe atitudinea de până acum într-o acțiune armată pentru realizarea idealului nostru național: o cer aceasta Românii din Ardeal și Bucovina, o cer interesele României și o cere și demnitatea ei”[18]. Mândrescu și-a încheiat cuvântarea cu îndemnul poetului: „Decât să fim sclavi iarăși, mai bine-n mormânt!”[19]

Din partea bucovinenilor a vorbit avocatul Emilian Slușanschi, cunoscut fruntaș al mișcării naționale și fost primar la Storojineț. Făcând istoricul situației

[13] *Ibidem*, p. 11.
[14] *Ibidem*, p. 38.
[15] *Ibidem*, p. 39.
[16] *Ibidem*, p. 41.
[17] *Ibidem*, p. 43.
[18] *Ibidem*, p. 44.
[19] *Ibidem*, p. 45.

provinciei și al românilor din cuprinsul ei, a evaluat critic cei 140 de ani sub stăpânire străină, judecând aspru pe cei care credeau că „suntem mulțumiți cu soarta noastră, că starea noastră este înfloritoare și deci nu dorim o schimbare a situațiunii noastre”[20]. Aspirațiile românității sub dominația habsburgică au fost cu totul înșelate, românii pierzând, în urma unor perfide stratageme politice, sub raport numeric, religios, administrativ, economic, cultural, politic și social în favoarea altora. Așa că, războiul a dus la reconsiderarea lealității față de imperiali până-ntr-atâta că se credea că „la anul 2004 (când) câțiva români inimoși vor voi să spună o rugăciunea la mormântul marelui Ștefan, ei vor afla un loc pustiu și ruinele unei clopotnițe…”[21]. Or, „la Putna zac rămășițele pământești ale celui mai mare domn moldovean. Ele gem și se frământă sub greutatea pașilor străini ce calcă pământul său, și nu vor avea odihnă, până când acest mormânt nu va fi redat patriei sale de cel mai mare domnitor român, care va ști să înfăptuiască idealul nostru – România Mare”[22]. La încheierea cuvântării, corul a intonat „Pe al nostru steag”!

Cel găsit „în pripă” și ales să cuvânteze în numele Transilvaniei era un tânăr eminent și înflăcărat, profesor și ziarist, autor a două cărți consistente (*România și ungurii* – autor, respectiv *Habsburgii, ungurii și românii,* coautor), care avea doar 27 de ani: Vasile Stoica din Avrig. Simion Mândrescu l-a numit fost elev de-al său. Acesta a evaluat cu argumente de necontestat istoria demersului unionist, arătând că „*dorul acesta de a face parte dintr-o Românie mărită și liberă*, nu-i rezultatul împrejurărilor mari sub care se cutremură Europa astăzi, nu s-a trezit deodată în sufletul neamului nostru de peste munți, ci *e urmarea unui întreg trecut de suferințe și frământări, e rezultatul unor lupte de aproape 200 de ani*, purtate pentru apărarea ființei noastre etnice și teritoriului nostru ocrotitor al acestei ființe”[23].

Judecând critic „multul dinasticism habsburgic” al românilor transilvăneni, ca și procesul dur al maghiarizării, oratorul a considerat – cu numeroase și imbatabile argumente - că „prielnice condiții de dezvoltare a neamului românesc, o singură țară-i poate da: România!”[24] El a concluzionat: „mântuirea trebuie să vie. Acolo în Ardeal e fierbere înăbușită, așteptare îngrijorată. Ochii celor rămași pe acasă, în fiecare clipă se întorc spre munți și scrutează întrebător trecătorile. *Mântuirea neamului românesc de peste munți n-o pot aduce decât baionetele românești*”[25]. La încheierea discursului, corul a cântat „La arme”!

---

[20] *Ibidem*, p. 12.
[21] *Ibidem*, p. 23.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*, p. 25.
[24] *Ibidem*, p. 36.
[25] *Ibidem*, p. 37.

Încheiate la ora 12, lucrările au arătat o stare de spirit de-a dreptul incendiară. Autoritățile, care au aprobat reuniunea, au urmărit cu atenție, desigur, luările de cuvânt. Au fost însă obligate la măsuri de temperare, așa că n-au permis mitingul proiectat la Universitate.

La încheierea lucrărilor Congresului, președintele acestuia, prof. Simion Mândrescu, a anunțat primirea a numeroase telegrame de solidarizare, apoi publicarea lucrărilor în broșură (cu o ediție în limba franceză), ceea ce ducea la concluzia că „Toată țara e cu noi". Ultima sa intervenție a fost să supună aprobării *Moțiunea* congresiștilor, prin care au declarat „monstruoase insinuările dușmanilor neamului nostru și ale uneltelor lor, cum că Românii ardeleni și bucovineni ar fi mulțumiți cu stăpânirea austro-ungară și n-ar dori unirea cu România", dimpotrivă, ei declarându-se „solidari cu lupta începută de fruntașii români de pretutindeni pentru a grăbi intrarea în acțiune a României în contra Austro-Ungariei și însărcinează pe fruntașii lor să sprijine și să continue lupta prin toate mijloacele posibile", mai mult, guvernul României era rugat „să grăbească liberarea fraților lor de sub stăpânirea austro-ungară", chiar să „retragă imediat debitul poștal ziarelor din solda legațiunii austro-ungare pentru a nu mai duce în Ardeal și Bucovina otravă pentru sufletele amărâtului și nenorocitului popor român de acolo"[26]. Încheiate în entuziasm generalizat, lucrările Congresului au marcat un moment de revigorare a demersului proantantist promovat de „Acțiunea Națională" și Liga culturală. Participanții și simpatizanții acestora își propuseseră să încheie printr-un marș în frunte cu liderii, cântând cântece naționale, de la Ateneu la statuia lui Mihai Viteazul de la Universitate.

Atmosfera declanșată de reuniune s-a dovedit a fi, pentru guvernanți, explozivă; rezervele lor politice, judecăți diplomatice și militare i-au condus la ordinul de a opri manifestarea de la Universitate, Simion Mândrescu fiind împiedicat să-și țină discursul de agenții forțelor de ordine, așa că „publicul s-a împrăștiat murmurând, dar în perfectă ordine"[27].

Seara, la banchetul de la sala „Dacia", entuziasmul n-a slăbit, cei prezenți considerând congresul, pe drept, o reușită.

Reuniunea de după amiază de la sala „Dacia" a adunat un numeros public, pe cei mulți reprezentați de Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, de la „Frăția", „Legiunea Ardeleană", „Carpații", veniți cu steagurile respectivelor asociații, cu coruri și, mulți, în costum național. Deschizând reuniunea la ora 2,45, Simion Mândrescu l-a salutat întâi pe Barbu Ștefănescu Delavrancea. Arătând că la Ateneu vorbitorii au „spulberat minciuna austro-ungară", că cei de dincolo „n-ar dori unirea cu România liberă", la „Dacia" urma să se exprime o

[26] *Ibidem*, p. 90-91.
[27] *Ibidem*, p. 92.

singură dorință și un singur gând: „salvarea fraților noștri de sub dominațiuni străine pentru asigurarea viitorului neamului românesc”[28].

Vorbind tot la „Dacia”, în numele românilor din afara regatului, învățătorul Dumitru Găldău, moț de pe Valea Arieșului, a condamnat măsurile economice și culturale de deznaționalizare promovate de Austro-Ungaria, evocând efectele lor: emigrarea în America, prigonirea învățătorilor și preoților români, lipsa învățământului în limba maternă, întemnițarea liderilor[29].

Locotenentul Bogdan, inginer ca profesie, care a fost mobilizat din primele zile ale războiului luptând pentru împărat a evocat dezinformarea la care românii transilvăneni au fost supuși, înțeleasă abia după ce a fost rănit și spitalizat. Inclusiv acoperirea neutralității României. Atașat ideilor promovate de „Acțiunea Patriotică” și de Liga culturală, a înfierat ideile autonomiei și că aștepta – ca mulți alții – dorobanții, căci „a sosit acum momentul ca să dovedim lumei, că suntem demni de acei strămoși și în baza virtuților erezite de la ei suntem în stare a culege lauri prin sabie și foc!”. A încheiat: „*Nu uitați, că inima «României mari» palpită în Alba Iulia!*”[30]

La „Dacia” a vorbit din partea Societății „Carpații”(f. 14.I.1882) și I. Mihalcea-Vrâncean, tot un transilvănean stabilit în Regat, asigurând că și dorința și aspirația alor săi era „o Românie mare și puternică din care să facă parte și Ardealul”, ca „să devenim un neam mare sub o Românie puternică”[31]. I-a amintit pe protagoniștii lucrărilor prounioniste: G. Săcășanu, C.C. Dobrescu, B. Ștefănescu Delavrancea, Take Ionescu, Simion Mândrescu, Ion Grădișteanu, Aurel Eliescu, N. Iorga, sub a căror conducere au inițiat numeroase acțiuni naționale.

Farmacistul ardelean Aurel Scurtu, stabilit la Galați, le-a spus celor de la „Dacia” că transilvănenii veniți în Regat, mulți dintre ei, „s-au ridicat la cele mai înalte situațiuni și demnități în stat, iar toți ceilalți au găsit un larg câmp de muncă care le-a adus și îmbogățire și onoruri”[32]. Așa că, a salutat „solidaritatea noastră pentru înfăptuirea idealului național și secular, care în zilele acestea nu poate fi altul decât cucerirea Ardealului și Bucovinei”[33]. Cât privea Basarabia, „*revendicarea ei va trebui să fie susținută de diplomația noastră, și să sperăm că va fi hotărâtă de viitorul congres al păcii*”[34].

Premonitorie judecată! Lăudându-i pe liderii mișcării iredentiste din Regat – B. Ștefănescu Delavrancea, Take Ionescu și Nicolae Filipescu – la care l-a

[28] *Ibidem*, p. 47.
[29] *Ibidem*, p. 48-49.
[30] *Ibidem*, p. 53.
[31] *Ibidem*, p. 54.
[32] Congresul 1915, p. 60.
[33] *Ibidem*, p. 61.
[34] *Ibidem*.

adăugat pe „marele profet” Nicolae Iorga, nu l-a uitat nici pe prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, de la care se aștepta decizia de a împlini „o a treia descălicare în Ardeal”[35].

Profesorul și publicistul bucovinean Ion Grămadă a declarat ritos sensul prezenței la Congres a reprezentanților provinciei: „Voim să distrugem acea legendă falsă ce s-a creat împrejurul pretinselor noastre libertăți, voim să spunem o dată pentru totdeauna că toate aceste pretinse libertăți sunt minciuni”[36]. A evocat ororile pe seama românilor comise de autoritățile imperiale, acuzând în numele acestora, iar în încheiere a ținut să spună că „*dacă armata română nu va trece, Bucovina, nu va mai fi o veselă grădină, cum se spune, ci un adevărat cimitir; de nu veți veni, vom rătăci ca cei din Ucraina!*”[37]

Și fruntașul „Acțiunii Patriotice”, Victor Ionescu a cuvântat la „Dacia”, spunând că înființarea mișcării a fost determinată de propaganda străină dusă în România de agenți ai Puterilor Centrale și acoliți asociați acestora. În special reprezentându-i pe germani și austrieci, pe maghiari, aceștia au cumpărat ziare și ziariști dezinformând opinia publică. Lăudând Tripla Înțelegere, vorbitorul a remarcat obiectivele acesteia: libertate și dreptate pe seama națiunilor, ceea ce pentru românii din afara regatului era primordial. Primordială și imediată trebuia să fie decizia „să intrăm în acțiune că orice zăbavă va fi în detrimentul nostru. *Cine își închipuie că se poate face o Românie mare, fără vărsare de sânge, fără sacrificii, se înșeală*”[38].

La „Dacia” a vorbit și istoricul Ioan Ursu, care a comparat neamul românesc cu „un pom roditor, așezat la margine de drum”, rezistent însă la toate pericolele, ba chiar cu „un orfan de origină nobilă, părăsit de părinți împărătești”, dar rezistent la multe încercări[39]. Le-a amintit ascultătorilor că dualismul austro-ungar (1867) a fost o vânzare a românilor transilvăneni, o crimă de neiertat. Așa că relele trebuiau îndepărtate. Pentru logica deciziei de a reașeza țara, istoricul a arătat că „Ardealul e destinat prin natură să fie centrul statului de la Dunărea de Jos; dar nu extremitatea statului de la Dunărea de mijloc”, or tranșarea situației putea fi făcută prin „sabia dorobanțului”[40].

Tot la „Dacia”, universitarul Emanoil Antonescu, reprezentând „Acțiunea Națională” i-a asigurat pe congresiști că „ambele capitale ale Regatului (București și Iași, n.n.) se pronunță și cer amândouă grabnică înfăptuire a

[35] *Ibidem*, p. 63.
[36] *Ibidem*, p. 64. Vorbitorul a numit lipsa de autonomie bisericească, lipsa școlilor în limba română și a libertății cetățenești.
[37] *Ibidem*, p. 67.
[38] *Ibidem*, p. 72.
[39] *Ibidem*, p. 73.
[40] *Ibidem*, p. 76.

idealului național", că toți românii „*vor ca și noi unirea și unirea se va face*"[41]. Unire, în ciuda celor rezervați, interesați sau plătiți să nu-i dea crezare. Analist politic priceput, oratorul a evaluat toate pericolele acelui moment, pledând pentru eliberarea celor asupriți și asigurarea libertății lor, cerând voință decizională guvernanților, căci „în căldarea mare pusă la foc se plămădesc astăzi viitoarele state ale Europei. Ei bine, voiți ca viitoarea hartă a Europei să aibă și neamul românesc cu întreaga lui maiestate? Dați atunci culoritul românesc, turnați și sânge românesc în căldare, vărsați-l cât mai voioși și veți avea harta cu culoritul românesc"[42].

Barbu Ștefănescu Delavrancea a participat la banchetul din sala „Dacia", chiar bolnav, vorbind din partea Ligii culturale. A înfierat războiul și Germania care l-a declanșat și l-a ridicat la nivel mondial, promovând dogma „Forța primează dreptul!" Românii, a afirmat scriitorul, aveau de urmat „porunca istorică", „*visul în care am crezut și credem noi: realizarea idealului tuturor, unirea cu Ardealul, întregirea României de mâine, a României mari*, căci numai astfel vom închide ochii liniștiți, convinși că ne-am făcut suprema datorie către neam"[43].

Adept al asocierii cu Antanta, i-a înfierat pe oportuniști, ariviști, inconștienți „unii copți, alții necopți și unii răscopți", care „toți propovăduiesc neutralitatea până la sfârșit"[44]. Asociind unirea cu „o problemă de suflet", talentatul și ascultatul scriitor a spus: „*Toți simțim, că șirul Carpaților nu ne mai desparte! Toți simțim, că nu mai există Transilvania, Banatul, Maramureșul, Crișana și Bucovina, trebuind să intre în concepția României Mari de mâine!*"[45]

Plin de patos, Delavrancea a încheiat: „Domnilor, fiți liniștiți. Vom porni. Sânt sigur. Când? Nu știu. Dar în curând. Să avem încredere în copilul lui Ion Brătianu!"[46]

La cina comună a congresiștilor – la orele 8 ½ seara la „Terasa Oteteleșeanu" – au vorbit: Simion Mândrescu, C. Mille, M.G. Popovici, Klain, Ion Tohăneanu, Ion Țetzu, Lazăr Gherman, G. Săcășanu, Constantin Lucaciu, A. Hențiescu, N. Brânzeu, Ioan Ursu.

Cuvântările nerostite public ale lui N. Mircea, N. Lupan, Virgil Popescu, Aurel Scurtu au fost publicate în cartea tipărită.

Constantin Mille, care a reprezentat „Acțiunea Națională", a ținut să spună că „Neamul nostru nu poate avea odihnă, nu-și poate socoti împlinit rostul și

[41] *Ibidem*, p. 77.
[42] *Ibidem*, p. 83.
[43] *Ibidem*, p. 87.
[44] *Ibidem*.
[45] *Ibidem*, p. 88.
[46] *Ibidem*, p. 89.

țelul, până când nu vom fi toți laolaltă, cei ce vorbim aceiași limbă, avem aceiași obârșie, suntem de același neam!”[47]

Visul generației: „România Mare!, însă nu trebuie considerată ca realizată decât atunci, când ea se va întinde de la Tisa la Nistru, de la Carpați la Mare. *Nu am uitat și nu vom uita Basarabia, și dacă ea nu se va alipi astăzi la patria mamă, opera aceasta o vor îndeplini copiii noștri – și fără îndoială că se va îndeplini*”[48]. Îndrăzneț, vorbitorul a subliniat că oricine s-ar fi împotrivit – partide, guverne, Coroana (regală), nu erau șanse să reușească: „*întregirea neamului este dorită de întregul popor, de întreaga suflare românească și de aici și de dincolo, din Ardeal și din Bucovina, nicio putere omenească nu se poate împotrivi acestei dorinți, acestui avânt al unei întregi națiuni*”[49].

Inginerul silvic (inspector general) N.G. Popovici a abordat în cuvântarea sa scurtă, dar nuanțată, rostul reuniunii de a condamna pe cei responsabili de mistificare și dezorientare prin atribuirea pe seama românilor din Austro-Ungaria a dorinței lor de „autonomie” și nu de „unire” cu Regatul român. În opinia sa, Congresul a consolidat „o tainică comunitate de simțăminte, o instinctivă legătură de idealuri și aspirațiuni și o seculară unitate culturală și sufletească”, care urmau „să se sfârșească, prin a ne uni și trupește și pentru veșnicie, spre a forma și un singur trup, după cum de atâta vreme și până acum am avut un singur suflet și o singură simțire”. Și a încheiat: „Trăiască România Mare!”[50].

Vorbind ca profesor și avocat, Ion Tohăneanu a animat auditorul apelând la formule de succes sigur: în acea zi de 15 martie, în fața celor de-un neam se trăia intens „sâmburele viitorului” convinși de axioma „totdeauna contra actualei Austro-Ungarii!”[51]

Numită „stat de cârpitură”, profitor și potrivnic demersului unionist, profesorul i-a amintit pe cei căzuți s-o apere, pe cei din regimentele 2, 50, 61, 41 și 24, și pe care, cei din „generația jertfei” trebuiau să-i răzbune, ostenind la „plinirea vremii”[52].

Ion Țetzu, președintele Societății „Carpații” – fondată în 1882 de I. Săcășanu – a menționat rolul ziarului acesteia, *Unitatea națională*, evocând confruntările avute cu autoritățile maghiare, ca și apărarea lor de lideri ca Dumitru Brătianu, Petre Grădișteanu, Nicolae Fleva, I. Paladi, C.C. Dobrescu ș.a.[53]

---

[47] *Ibidem*, p. 94.
[48] *Ibidem*.
[49] *Ibidem*, p. 94-95.
[50] *Ibidem*, p. 96.
[51] *Ibidem*, p. 101.
[52] *Ibidem*, p. 103.
[53] *Ibidem*, p. 104-105.

Preotul Lazăr Gherman a crezut că-n acea Duminică a Floriilor, la Ateneul Român „și-a făcut intrare solemnă, nu Hristos, dar una din ideile Lui demne mari și s-a cutremurat în toată ființa ei Capitala noastră!”, anume că „Frăținiii din aceiași mamă și din același tată, rezlețiți din frageda copilărie de vicisitudini istorice, au trăit îndelungată vreme, știind numai din auzite și citite unii despre alții”, împlinindu-se cuvintele psalmistului: „Iată acum, ce este bun sau ce este frumos, fără numai a locui frații împreună”![54]

Pledând pentru întregirea neamului, n-a ocolit obstacolele, diferențele și adversitățile venite, unele, din orgolii și oportunism, altele din monopolul unor mari interese economice, așa că a urat: „Sufle și în inimile tuturor românilor vântul dragostei de neam, vântul marelui ideal al liberării și întregirei noastre, și nici o forță din lume nu va putea opri împlinirea aspirațiunilor noastre legitime și drepte”[55].

Și, totuși, în pofida entuziasmului general, un reputat luptător pentru unire, G. Săcășanu, n-a ezitat să amintească „piedicele ce se pot urzi înăuntru”, îndemnând ca să se țină cont de acestea și să fie înlăturate[56].

Vorbind în numele românilor de pe Valea Tisei, din zona Debreținului, preotul Constantin Lucaciu a deplâns consecințele maghiarizării - prezente în limbă, în port și obiceiuri -, condamnând autoritățile ungare. Amintind excursia ce o făcuseră patru reprezentanți ai grupului românesc, în 1882, la Sighetu Marmației, și cele văzute – aflate – trăite cu ocazia adunării generale a Societății pentru crearea unui fond de teatru românesc (când au vizitat și Oașul), au cântat întâia oară „Deșteaptă-te Române!”; a ținut să exprime mândria de a fi români și în zilele care-au premers Congresul când, la Brăila, a vizitat navele „Dacia”, „România”, „Principele Carol” și „Traian”, așa că au răspuns invitației de a fi la București, unde „Românii din țara liberă salută pe toți frații lor din țările subjugate și le strigă: A sosit timpul, vă vom libera!”[57] Și preotul C. Lucaciu și-a încheiat discursul de la sala „Dacia” cu „Trăiască România Mare!”.

Prefectul județului Argeș, profesorul M. Brânzeu – și el transilvănean, ajuns în Regat pentru studii universitare, în urmă cu câteva decenii -, amintind serviciile coezive excepționale aduse de Liga culturală sub președinția lui Grigorie I. Brătianu, V.A. Urechia, I. Cantacuzino și Barbu Ștefănescu Delavrancea, i-a asigurat pe participanții la Congres că „*în țară se pregătește totul cu chibzuință și patriotism și că de la vlădică până la opincă nu e decât un gând și o simțire, iar ziua cea mare, cea glorioasă și cea dorită de toți se*

[54] *Ibidem*, p. 105-106.
[55] *Ibidem*, p. 107.
[56] *Ibidem*, p. 110.
[57] *Ibidem*, p. 112.

apropie, vine, este aici... Sus să avem inimile și în deplină frăție să o primim cu evlavie și entuziasm, căci va fi cea mai mare zi a neamului nostru!”[58]

Ca reprezentant politic al autorității, spusele sale confirmau puterea curentelor patriotice unioniste, care dominau în societatea românească de atunci.

Profesorul Ioan Ursu, de la Universitatea din Iași, îndemnând la luptă deschisă pentru Unire, a concluzionat: „A sosit momentul, ca în fruntea bunului nostru popor să vie o generație, care să reia tradiția generației de la 1848 și să caute mântuirea neamului numai în propriile noastre forțe, în luptă și jertfă”[59].

Iar farmacistul A. Hențiescu – venit în țară de pe Valea Crișului Alb, în 1877, ca voluntar în Războiul de Independență, a luptat la Grivița – ca veteran a ținut să-și afirme adeziunea față de „marea luptă pentru unirea neamului”, încheindu-și discursul cu „Trăiască România Mare!”; la rugămintea prietenului său, fostul deputat Aurel M. Eliescu, bolnav, a citit și scrisoarea acestuia, în care, printre alte gânduri, l-a înscris pe acesta: „națiа românească trebuie să verse mult sânge ca să-și făurească dreptul de a trăi liberă și de sine stătătoare”[60].

Profesorul Virgil Popescu a vorbit tot la „Dacia” în numele bănățenilor, cei din imperiul dualist fiind „cei mai oropsiți de soartă”, cerând „să fim luați cu întregul Banat în România Mare”, ca să fie Mureșul „un râu curat românesc”, încheindu-și discursul cu urarea „*Să trăiască România Mare, în care să vedem realizat visul nostru de veacuri și noi bănățenii!*”[61]

Nicolae Mircea – transilvănean de la Cața, fondator al cunoscutului local „Caru cu bere”- s-a asociat chemării, așteptând ordin de plecare și „să fim duși acolo, unde ne chiamă datoria și unde suntem așteptați cu nerăbdare. Și slăvit va fi numele conducătorilor noștri de astăzi, cât va fi pe pământ graiu românesc”. Și acesta și-a încheiat discursul tot cu „Să trăiască România Mare! Să trăiască făuritorii ei!”[62]

Un altul, Nicolae Lupan, le-a scris celor de la Ligă, între altele, că „Austro-Ungaria n-a înțeles vocea timpului, să ducă grijă de libera dezvoltare a tuturor fiilor ei și după o lege care nu iartă: după Turcia i-a venit rândul să lichideze”, așa că „Războiul pe care îl vrem și îl cerem cu toții, va mai curăți atmosfera, iar *unirea noastră a tuturora sub un singur sceptru va aduce elemente sănătoase cu care se va altoi viața din regat*”. Și încheia: „Să trăiască România, mare și viguroasă!”[63]

Cele extrase din cuprinsul cărții pot reflecta, cu siguranță, temperatura înaltă la care s-a aflat atunci solidaritatea românească. Acestea se cereau

---

[58] *Ibidem*, p. 115.
[59] *Ibidem*.
[60] *Ibidem,* p. 113-114.
[61] *Ibidem*, p. 124-125.
[62] *Ibidem*, p. 120.
[63] Text pregătit pentru Congres, dar necitit, în Congresul 1915, p. 121.

judecate și cumpănite de reprezentanții Puterii. Și, desigur, au contat ca să le aducă argumente imbatabile pentru decizia lor din anul 1916.

Două cărți cu ecou larg

Vara și toamna lui 1915 au înmulțit simțitor demersul prounionist. Tot mai limpede a apărut nevoia unei decizii radicale.

Două lucrări – menționate deja – au adâncit și nuanțat argumentele prounioniste. Ne reține atenția și cere câteva comentarii cartea *Habsburgii, ungurii și românii*[64] (București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1915), semnată de I. Rusu Abrudeanu (redactor la *Adevărul*) și Vasile Stoica, profesor. A fost dedicată expres: „Închinăm această modestă lucrare tuturor acelora cari cu scrisul, cu vorba, cu munca sau cu arma au contribuit sau vor contribui la desrobirea fraților noștri". Din prefață (datată 1 mai 1915) autorii fac o „reprivire asupra rolului pe care l-au avut în trecutul românilor de sub stăpânirea ungurească, neamul unguresc și casa Habsburgilor"; fără mari pretenții și doar în parte autorii au urmărit ziare, reviste și cărți de referință, dar declară: „Nu scriem istorie în aceste câteva rânduri"[65].

Insistând că „n-avem pretenția de a da păreri politice, nici de a aduce delegarea cea mai justă. Vom fi mulțumiți dacă se va trezi măcar cel mai mic interes pentru chestia ce înfățișăm", și-au considerat cartea între cele care „face să ne gândim asupra lucrurilor"[66].

Ca români transilvăneni, I. Rusu Abrudeanu și Vasile Stoica au constatat că „în aceste momente istorice nu se poate nega că în sânul întregului popor românesc stăpânește astăzi o profundă conștiință națională, în suflete e lămurită atitudinea lui față de imperiul habsburgic"[67]. Cu claritate și argumente fac afirmații tranșante: „Ardealul a fost și este și astăzi un fort natural la porțile Orientului" sau „Unitatea neamului nostru a existat dintotdeauna"[68]. „Legăturile, înainte de toate, ierarhice între Ardeal și Principatele Române datează din cele mai vechi timpuri"[69].

De la asemenea realități i-au judecat pe ceilalți: și ungurii și habsburgii și-au urmărit tenace interesele politice și economice excluzându-i pe români. Împotriva acestora au luat măsuri drastice de deznaționalizare și de lipsire de drepturi, de învrăjbire între cei de-o limbă și de-un sânge. Unitatea de neam trebuia spartă! Și în decursul istoriei au fost în mai multe rânduri încercări de

[64] Exemplarul consultat aparține ediției a III-a poartă numărul 1771 (probabil din tirajul dedus de cifra 22494) și provine din biblioteca lui Vasile Stoica.
[65] Vezi Abrudeanu, Stoica 1915, p. 5.
[66] *Ibidem*, p. 6.
[67] *Ibidem*, p. 7.
[68] *Ibidem*, p. 9.
[69] *Ibidem*, p. 10.

acest fel. Multe au reușit să-și atingă scopul. Românii transilvăneni, toleraţii, veacuri la rând „aveau numai voie, nu drept de a trăi”[70].

Trecând în revistă – în 205 pagini – momentele de reper istoric în ceea ce-i privea pe români (nu doar transilvăneni, ci și pe cei din Bucovina) în relațiile lor cu ungurii și habsburgii, autorii au focalizat analiza pe raporturile cu autoritățile maghiare. Se sesizează argumentat acuza acestora de daco-românism, acestea căutând „cu orice preț să ne rupă legăturile slabe încă cu frații noștri din liberul stat românesc”, căci „ridicarea regatului românesc e astfel ridicarea sufletului nostru”[71] - mai ales că victoriile armatei române în Războiul de independență, în bătăliile de la Plevna, Rahova și Smârdan au consolidat solidaritatea națională. Iar proclamarea regatului român la 1881 a condus, reactiv, la fondarea Partidului Național, activând astfel un organism politic nu doar reprezentativ, ci și angajat ferm în susținerea intereselor românilor transilvăneni. Consecințele: mișcarea memorandistă și activismul politic au adus clarificări în limpezirea deziderateloor politice, economice și culturale și au permis afirmarea liderilor.

Agresiunea brutală a autorităților maghiare și duplicitatea imperială, dar mai ales legile opresive pe seama drepturilor civice au condus, ca efect major, la solidarizarea vârfurilor Regatului român cu mișcarea iridentă transilvăneană, afirmându-se clar: „Chestiunea Națională a trecut dincolo de Carpați în Regatul român și a devenit aci o chestiune arzătoare”[72]. Explicând impulsurile hotărâtoare culturale și literare pe seama mișcării politice iridente, autorii I. Rusu Abrudeanu și Vasile Stoica, au remarcat trecerea de la pasivitate la activism politic, stabilind anul 1905 ca referință. Nu mai puțină importanță valorică au acordat rolului Școlii și Bisericii, ca și Presei, în a fi contribuit la redeșteptarea națională în fața procesului intens de maghiarizare. Or, războiul declanșat în urmă cu un an, a invederat – din nou și clar – că „Habsburgii și ungurii își au interesele lor, iar aceste interese au fost și vor fi totdeauna potrivnice intereselor noastre”[73].

Întrucât „vor să întemeieze cu orice preț un stat mare unitar național, a cărui populație, de la Leitha la Carpații Vrancei și de la Tatra la Dunăre și Sava să nu vorbească decât o singură limbă: pe cea ungurească”, românii din Imperiul habsburgic, văzându-se amenințați „cu desființarea și chiar cu stârpirea”, „așteaptă ca la cotitură să se ivească odată sclipirea baionetelor românești”[74].

---

[70] *Ibidem*, p. 33.
[71] *Ibidem*, p. 125, 130.
[72] Citat din cuvântarea lui D.A. Sturdza în Senat, 27 noiembrie 1893. *Ibidem*, p. 163.
[73] *Ibidem*, p. 202.
[74] *Ibidem*, p. 204-205.

În cartea sa, apărută tot în vara anului 1915[75], la București, ulterior reeditată în Statele Unite, Vasile Stoica s-a declarat adeptul unei logice periodizări pe seama conflictelor româno-maghiare, precizând șapte epoci distincte: de la venirea ungurilor și până-n 1526, 1526-1599; 1599-1691; 1691-1784; 1784-1848; 1848-1867; 1867-1914. Bibliografia folosită denotă un autor informat de la surse autorizate, *Încheierea* este vizionară, iar *Anexa* (Un mănunchiu de isprăvi de ale autorităților și justiției ungurești, iunie 1897-aprilie 1913) îi susține cu argumente afirmațiile. În *Prefață* autorul explică rațiunea publicării cărții în America și mesajul ei: „Stăpânirea ungurească și nemțească pentru noi e moarte sigură. Datoria noastră a tuturora în aceste zile (Prefața este datată 4 noiembrie 1917, Washington D.C.), fără seamăn în istoria omenii este, să punem la îndemâna celor ce se luptă pentru dezrobirea noastră, toate puterile de cari dispunem. Din jertfele avutului și sângelui nostru va răsări un neam românesc liber, o Românie puternică, ale cărei hotare, de la apele Nistrului până la pustele Tisei, vor cuprinde pe toți ce vorbesc dulcea noastră limbă românească”[76].

Lucid analist al conflictului mondial dintre „Marile Puteri”, Stoica arată că „națiuni mici, cari între altfel de împrejurări ar fi rămas pururi neluate în seamă, au ajuns la o importanță neașteptată și s-au văzut de-odată pețite din toate părțile, făcându-li-se făgăduințele cele mai strălucite”, or „o națiune mică însă nu se poate asvârli în foc, decât pentru propriile interese. Și cum fiecare dintre țărișoarele acestea mult măgulite are conaționali de-ai săi supuși unor stăpâniri streine, și fiecare e convinsă, că puterea ei în viitor atârnă de unitatea neamului său și de întregirea sa națională, fiecare trebuie să chibzuiască bine mișcarea pe care o face și să nu-și jertfească puterile decât numai pentru întărirea sa”[77]. Direcția respectivelor națiuni, deci și a românilor nu putea fi decât „aceea de a-și dezrobi frații”[78]. Așa că pentru români, „pentru neamul românesc singura putere îndrumătoare a fost, nu sfaturile unora și altora, ci propriul ideal de întregire”[79]. În consecință, „Atitudinea, pe care neamul nostru o are azi față de imperiul habsburgic e urmarea firească a purtării acestei stăpâniri față de cei de sub oblăduirea austro-maghiară. Această purtare și acest trecut de suferință ne arată hotărât calea pe care trebuia să mergem și pe care am și pornit în seara de 14 august 1916”[80].

---

[75] Vezi Vasile Stoica, *Suferințele din Ardeal*, ediția a II-a, Chicago, III, Editura „Tribunei”, 22.07 Clybourn Ave, 386 p. Cu dedicație: „Închin această carte dragilor mei prieteni dr. Zaharia Munteanu și Pompiliu Dan, mucenici ai dezrobirii noastre, spânzurați de unguri în primăvara anului 1917”.
[76] Stoica 1917, p. 10.
[77] *Ibidem*, p. 11.
[78] *Ibidem*, p. 12.
[79] *Ibidem*.
[80] *Ibidem*, p. 12-13.

Arareori în analizele făcute pe seama caracteristicilor geografico-istorice, a bogățiilor solului și subsolului Transilvaniei, ca și a relațiilor dintre cei ai locurilor și ocupanții lor, privite din perspectiva ecuației stăpâni și stăpâniți, se identifică o mai bună documentare și, totodată, un echilibru evaluator. Din prezentarea lui Stoica reiese clar o pregătire de istoric, chiar dacă în evaluare domină judecăți critice apăsate. Studiile sale eminente, teza sa de doctorat pregătită spre a fi susținută la Universitatea budapestană, i-au asigurat o documentație de valoare din surse românești și străine existente la acea vreme[81]. De la utilizarea cronicilor, colecțiilor juridice și a documentelor princiare și regale, la lucrările consacrate istoriei românilor de către corifeii Școlii Ardelene, Vasile Stoica a strâns argumente care-i sprijineau afirmațiile pe seama situației de inferiorizare la care guvernele imperiale și cele de la Budapesta i-au adus pe români. Singura sa speranță de a izbuti era ca Dumnezeu să se îndure „să dea în mâna Casei de la Peleș îndrumarea neamului nostru din Ardeal”[82].

Ca un fin observator, atent analist al situației imperiului dualist, ca mare și compozit sub raport etnic, Vasile Stoica a evaluat situația altora din monarhie – tot grupuri etnice constituite –, respectiv a sârbilor și croaților, a cehilor și slovacilor, găsind similitudini în situația lor de rang inferior, ca și românii.

Surprinde în cartea sa cele mai importante referințe pe seama legăturilor dintre români și stăpânitori, evaluând atent un proces de limpezire a țelurilor: libertate și respect pentru drepturile fundamentale, autonomie și sprijin pe seama Școlii și Bisericii, reprezentare în organismele publice.

Reluând în bună parte din prezentările făcute și în *Habsburgii, Ungurii și Românii* (coautor) – deducând din text contribuția proprie, majoră – Stoica a dezvoltat evaluarea evenimentelor care priveau relațiile cu stăpânii și retorica oficialității din ultimele două decenii ale veacului al XIX-lea și primele două din cel următor. Exemplele numeroase sprijină afirmațiile sale iar tehnica editorială a inclus citate convingătoare redate cu literă aparte în text, rezultând evidențierea procesului constant, direct și brutal de maghiarizare. Cititorii români din America – și numărul lor era consistent – puteau astfel rememora asemenea fapte represive din propria experiență și adăuga altele (numeroase) aduse la cunoștință de autor. Acestea aveau menirea de a deștepta conștiințele și a înțelege nevoia de solidarizare.

Vasile Stoica le-a spus răspicat conaționalilor veniți în America – siliți de nevoi materiale și de asuprire acasă, lipsiți de drepturi elementare – că „astăzi dispare o lume veche și din ruinele ei va trebui să se ridice alta mai bună, mai chibzuită și mai umană”; că „Regatul e chezășia vieții noastre”, dar că acesta „nu se sfârșește la Vârciorova, la Predeal sau la Ungheni, ci acolo unde încetează

[81] Vezi asupra pregătirii doctoratului, la Opriș 2021, p. 21.
[82] Stoica 1917, p. 34.

cuvântul nostru și încep alte «bâlbâite» graiuri. Regatul Român de azi e numai chiagul celui de mâine”[83].

Așa că – întărea autorul dramatismul acelui moment de încleștare dramatică – războiul „e o tragedie ale cărei grozăvii numai după ani întregi vor putea fi cunoscute pe deplin. Șapte sute de mii de români au fost duși, să apere o țară, care le-a fost totdeauna maștеră și a cărei dărămare o doreau din tot sufletul”[84]. Dintre acești soldați obligați să apere imperiul, peste 100000 s-au jertfit în numele unei cauze străine lor. Dar convingerea lui – consolidată de victoriile dobândite la Mărășești, Oituz, Mărăști și Cașin – era fermă: „Ardealul cu toate pământurile românești de sub stăpânirea ungurească ca și austriacă, cu Banatul, cu Biharia, cu Sălagiul, Sătmarul, Maramureșul și Bucovina vor fi eliberate și împreunate cu România de azi, alcătuind astfel laolaltă un mare și puternic Stat Român independent și democratic”[85].

Iar convingerea sa provenea din tratatul încheiat cu Aliații (Franța, Anglia, Italia și Rusia), „aprobat în declarația sa de război și de marea republică a Statelor Unite din America”, care garanta „Regatului Român stăpânirea tuturor acestor ținuturi românești. Iar biruința Aliaților, ale căror izvoare de muniții și de arme, de bani și de oameni sunt nesecate, e așa de sigură, precum e sigur, că râurile niciodată nu curg la deal spre vârfurile munților”[86]. A mai amintit că, deplângând înapoierea culturală și inferiorizarea românilor transilvăneni, Ion Slavici a judecat aspru pe cei care i-au condus timp de veacuri: ungurii, „după sute de ani de exploatare neomenoasă, ei n-au lăsat în Ardeal nici un monument, nici un castel, nici o biserică, nici o galerie, nici o operă de valoare. Trei biserici monumentale sunt în Ardeal (la Cluj, Sibiu și Brașov, n.n.), toate trei ridicate de burghezimea germană, și o singură galerie, adunată tot de un german, baronul Brukenthal. Nobilimea maghiară a mâncat și a beut tot”[87]. O judecată, evident subiectivă, și nedreaptă, dar realistă din perspectiva valorică și, mai ales, evaluată după resursele materiale și financiare pe care nobilimea maghiară le-a avut la dispoziție, multe trecând însă în forme edilitare și inventar artistic concentrate la Budapesta și la Viena.

În acel context, bine surprins, starea febrilă de așteptare a dominat pretutindeni, iar micile națiuni – nu doar românii – dădeau semnale că erau pregătite. Printre acestea și grecii.

Consulatul general român de la Ianina l-a informat pe ministrul de Externe Emanoil Porumbaru că se discuta „mai mult ca oricând, atitudinea României, și oamenii politici de aci doresc ca și Grecia să conlucreze imediat

[83] *Ibidem*, p. 326-327.
[84] *Ibidem*, p. 333-334.
[85] *Ibidem*, p. 337-338.
[86] *Ibidem*.
[87] *Ibidem*, p. 331.

dacă armata noastră ar intra în acțiunea pentru realizarea idealului nostru național"; ca să adeverească știrea, a anexat un articol din ziarul *Simca* (*Drapelul*), datat 18 octombrie 1915, din care s-a citat: „Chiar și România, care în urma situației sale geografice, are o politică neclintită, a simțit nevoia de a se orienta cu unul din grupurile Puterilor Europene", adăugând că Grecia ar fi putut deveni aliat al României „cu care va neutraliza orice surpriză turco-bulgară în viitor"[88].

Anul 1916 a limpezit lucrurile, deopotrivă în planul confruntărilor militare, dar și în ceea ce privea decizia țărilor rămase în afara conflagrației. Lipsa de nuanțare a unora, victoriile altora, presiunea maselor, toate s-au acutizat făcând loc deciziei României de a intra în război. De altfel, în țară, până și partizanii vechii alianțe încuviințau atitudini ostile Austro-Ungariei.

În interviul acordat de Petre Carp, la Viena pentru ziarul *Az Est*, demnitarul român a ținut să arate că „un sentiment foarte puternic este în România iubirea față de românii din Ungaria"[89]. Cum se vor fi citit aceste cuvinte de către oficiali?

Tot în Țară, „Sfinxul" Ionel Brătianu a fost greu de „citit" atât de prieteni, cât, și, mai ales, de dușmani. Politica sa de expectativă, de amânare până la momentul potrivit, perseverența sa „impenetrabilă" și „imperturbabilă" l-au făcut bine cunoscut și admirat[90]. În Elveția – declarația de neutralitate de la 23 iulie/5 august 1914 – a fost privită cu înțelegere, sporind chiar admirația față de atitudinea plină de înțelepciune a experimentatului om politic român. După doi ani de înfrigurată așteptare venise însă momentul deciziei! La momentul hotărât, unul din fruntașii amintiți mai sus, Vasile Stoica, și-a aureolat crezul unionist pregătind textele proclamațiilor adresate de regele Ferdinand țării și oștirii, la intrarea României în Primul Război Mondial.

Idealul desăvârșirii unității naționale trebuia împlinit, iar Marile Puteri urmau să-l consfințească.

Pe de-o parte Carpații, iar pe de altă parte Dunărea, iată două din vulnerabilitățile la care imperialii căutau soluții preventive, dar fără România! Așa se face că, la Conferința Dunării – prezidată de primarul Budapestei cu primarii de la Viena și Regensburg, între 20 august și 4 septembrie 1916 – s-au discutat norme și reguli privitoare la navigația fluvială până la Sulina și Chilia,

---

[88] Cf. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Arhiva diplomatică, raportul cu nr. 626/20 octombrie/2 noiembrie 1915, fond 71/1914, 1915-1919, E1, Ianina, vol. 33, f. 5v.

[89] Cf. raportul lui Gr. Bilciurescu, Legația României la Budapesta, către Em. Porumbaru, cu nr. 56/15/28 ianuarie 1916, *loc. cit.*, fond 71/1914, E1, vol. 18, f. 295-297v.

[90] Vezi nota Legației României de la Berna, în care – G. Margaritescu Grecianu – semnala, lui Em. Porumbaru, articolul din *Journal de Genève* (nr. 32, 2 februarie 1916), intitulat „Un sfinx", și-n care se afirma deja că alianța veche a României cu Puterile Centrale, era serios afectată; în *loc. cit.*, fond 71/1914, E1, Berna, 1914-1922, vol. 15, f. 43.

chiar și legate de Comisiunea Europeană a Dunării, participanții germani, austrieci și maghiari dezbătându-le în absența românilor (cărora nu li s-a aprobat nici chiar să asiste!)[91]

Chiar dacă nu erau consultați – în fond România devenise inamic! – guvernanții de la București cunoșteau îndestul importanța Dunării pentru a-i acorda atenția maximă. Dar în acel răgaz aveau alte obiective cu mult mai importante! Cu obstacole, cu dificultăți și cu numeroase jertfe, românii au participat la război convinși că dreptatea era de partea lor. Iar la încheierea acestuia, Conferința de pace le-a confirmat dreptatea.[92]

Delegarea de reprezentanți pe lângă Aliați

Imediat după intrarea în război, guvernul român și-a trimis în străinătate reprezentanți care să asigure legătura cu Aliații: în Franța, pe lângă Marele Cartier General al Armatei britanice a fost trimis ca atașat generalul de divizie George Georgescu – delegat al Armatei Române – însoțit de slt. Vlad Georgescu (curier al Ministerului Afacerilor Străine). Generalul a plecat la 4 septembrie cu un tren special, via Petrograd[93]. Alt general, Jean Perticari a fost trimis în Italia încă la 19 august 1916, din ordin regal, și atașat pe lângă Marele Cartier General al Armatei italiene, și acesta însoțit de un aghiotant, slt. Gh. Cioc[94]. Un foarte bun cunoscător de limba rusă, Teodor G. Rosetti Selescu a fost atașat pe lângă generalul C. Coandă, trimisul Ministerului de Război la Marele Cartier General al Armatei rusești[95]. În Belgia pe lângă Cartierul General al Armatei a fost atașat generalul de divizie Vasile Zotu[96].

Un lung șir de atașări va urma, astfel asigurându-se legăturile cu Aliații: la Conferința militară Aliată, Marele Cartier General al Armatei Române i-a delegat pe coloneii I. Rășcanu și C. Rudeanu, care ajung la Paris în octombrie 1916[97], iar generalul D. Iliescu a fost numit reprezentant al Armatei Române la Marele Cartier General al Armatei franceze[98].

---

[91] Cf. raportul Legației României la Budapesta cu nr. 1109/8/21 august 1916, *loc. cit.*, fond 71/1914, E1, vol. 18, f. 311.

[92] O evaluare atentă rezultă și din *România* 2017.

[93] Cf. nota verbală a Legației Franței în România din 12 septembrie 1916, în Arh. MAE, Arhiva diplomatică, fond 71/1914, E2, vol. 124, f. 38.

[94] *Ibidem*, f. 7. Generalul a și sosit la Roma la 3 septembrie 1916.

[95] Cf. adresa Ministerului de Război cu nr. 694/3 septembrie 1916, către Ministerul Afacerilor Străine, *loc. cit.*, supra, f. 42.

[96] Cf. adresa Marelui Cartier General – Secția Adjutantului cu nr. 8873/3 octombrie 1916. *Ibidem*, f. 57.

[97] Cf. adresa Marelui Cartier General cu nr. 216/17 octombrie 1916 către Ministerul Afacerilor Străine. *Ibidem*, f. 62.

[98] Numire certificată de Vintilă Brătianu, ministru de Război, prin adresa cu nr. 1031/15 ianuarie 1917 către Legația României din Franța. *Ibidem*, f. 76.

La Salonic, pe lângă Comandamentul Armatei franceze, condusă de gen. Sarrail, a fost trimis gen. de divizie adjutant Leon Mavrocordat[99]. Alți ofițeri au primit însărcinări speciale: mr. Ioan Ureche la Paris (adjutant al gen. D. Iliescu), H.R. Mihail Sturdza la Salonic (adjutant al gen. Mavrocordat), cpt. Costiescu Ghica la Londra, mr. Livius Teiușanu la Washington, lt. Al. Bianu la Tokyo, lt. Al. Grămăticescu la Berna, mr. Stere Costescu la Praga (ofițer de legătură cu Comandamentul suprem al Armatei cehoslovace).

Odată intrată în Război, armata română avea nevoie acută de informații de multiple și variate forme. Prin ofițerii trimiși să o reprezinte pe lângă înaltele comandamente militare acest aspect era vădit urmărit. Dar și alții doreau să obțină informații! Așa, de pildă, americanii au cerut prim-ministrului prin Em. Porumbaru – în numele guvernului SUA – să accepte 6 ofițeri americani care să acompanieze trupele românești ca observatori; din august 1916, Marea Britanie (prin atașatul militar col. Thomson), Rusia (prin col. Tatarinoff), Italia (prin col. Lucian Ferigo și cpt. Michel Cianci de Leo San Severino) aveau ofițeri atașați Marelui Stat Major. Chiar Japonia avea un ofițer (cpt. Tacedo), care ajunsese în țară la 20 noiembrie 1916 și fusese acceptat ca atare[100]. Americanii au revenit printr-o adresă semnată de Wopicka, solicitând aprobarea atașării a 3 ofițeri: cpt. Francisc G.J. Parker și cpt. Monroe C. Kerth; ofițeri de stat major și cpt. Halsey E. Yates[101].

Între timp, Rusia l-a delegat pe cpt. de vas Al. Zarine ca reprezentant al Flotei imperiale pe lângă Marele Cartier General și pe cpt. de fregată Basile Iakovleff, atașat militar la București[102]. Iar Belgia, la 24 septembrie 1916, l-a desemnat pe col. Cumont Alfred (atașat cu misiune militară) și pe mr. Maurice Tanier, care sosesc la Iași, la 13 noiembrie, fiind primiți cu onoruri în gară chiar de primarul urbei![103]

La 23 octombrie, tot șeful Legației SUA, Ch. Wopicka, i-a cerut lui Em. Porumbaru să aprobe ca 2 ofițeri americani, unul de geniu sau artilerie, iar altul medic să fie acceptați pentru „studierea diferitelor branșe ale serviciilor armatei”[104]. La 16 oct. Rusia a anunțat guvernul că era reprezentată de gen. Beliarev, care-l avea în subordine pe col. Tatarinov, în timp ce SUA, la 10 noiembrie 1916, a informat că maiorii Francis H.J. Parker și Monroe C. Kerth au ajuns la Kiev și ruga pentru sprijinirea lor la trecerea frontierei cu România: la 4

[99] Cf. adresa Ministerului de Război cu nr. 1043/31 august 1917. *Ibidem*, f. 87.
[100] Referitor la intervenția americană, vezi adresa semnată de șeful Legației SUA, Charles Wopicka, la 29 august 1916, *loc. cit.*, f. 107.
[101] *Ibidem*, f. 131.
[102] *Ibidem*, f. 125.
[103] *Ibidem*, f. 133.
[104] *Ibidem*, f. 136.

noiembrie cei doi militari erau deja în București[105]. Interesant apare informația că Marele Stat Major a apelat ca americanii doar să viziteze frontul și nu să fie recunoscuți ca atașați permanenți[106].

Pe măsură ce frontul s-a deplasat, iar trupele românești au fost silite să se retragă, comandamentele militare s-au mutat. Marele Cartier General al Armatei – cu Eșalonul 4 al Atașaților Militari a ocupat la Iași, localul Diviziei II Cavalerie (str. Carol Lueger nr. 14); tot aici funcționând și atașații străini acreditați. Inclusiv Spania și-a detașat la Iași pe lt. col. Arturo Sola, acesta găsind cazare la Hotelul Binder[107]. Și casa regală, regele și regina erau tot la Iași, regele Ferdinand stabilind raporturi permanente cu trimișii Aliaților; dintre cei reprezentând țări neutre, doar americanilor li s-a aprobat recunoașterea atașaților, neadmițându-se celorlalți calitatea de „military observer”[108]. Atașații militari acreditați au vizitat între 26 decembrie 1916 și 3 ianuarie 1917 frontul din Moldova, segmentul acoperit de Divizia 15 la Onești-Cașin. Cei mai activi militari străini se dovedeau francezii, a căror Misiune era condusă de generalul Berthelot; acesta a delegat pe lt. col. Parfart din subordinea sa pentru a trata cu guvernul român „toate chestiunile ce trebuiesc studiate și rezolvate la Iași”[109].

Începând din primele luni ale anului 1917 interesul față de evoluția evenimentelor militare de pe frontul moldav a crescut simțitor. De exemplu, cei de la Legația României din Spania, s-au adresat lui I.I.C. Brătianu dacă s-ar permite consulului Belgiei din Barcelona, E. Lefebre (care gira și conducerea Consulatului general român din oraș) – „om pe cât se poate de activ și doritor de a fi de folos țării noastre” – era interesat ca redactorii ziarelor aliate „Diluvio” și „Las noticias” să viziteze frontul pentru „a-și putea da seama prin ei înșiși de vitejia armatei noastre precum și de crâncenele lupte ce vor avea loc pe frontul românesc”[110]. Decizia premierului a fost pe măsura situației și foarte clară: „situațiunea pe frontul nostru este așa, că nu se poate permite de a primi vizitele corespondenților ziarelor din țările neutre”[111]. Chiar și reprezentanților Antantei, ziariști, li se permiteau vizite doar a cel mult doi, însă la momentul potrivit, când regele Ferdinand urma să decidă, aceste vizite urmau să fie autorizate.

În acel context de pregătire a rezistenței, de identificare disperată de soluții, guvernul a mandatat reprezentanți bine aleși să sprijine în afara țării, și să

---

[105] *Ibidem*, f.138, 150.
[106] *Ibidem*, f. 150.
[107] Vezi adresa MCG cu nr. 101/28 noiembrie 1916, *loc. cit.*, f. 165.
[108] Cf. scrisoarea lt. Piere C. Gorciu din 13 decembrie 1916, cu antetul Ministerului de Război – Cabinetul secretarului general, *loc. cit.*, f. 170.
[109] Cf. telegrama semnată de generalul Prezan cu nr. 1237/20 ianuarie 1917 adresată Ministerului de Externe. *Ibidem*, f. 176.
[110] Cf. adresa Legației, Madrid, nr. 180/28 februarie 1917. *Ibidem*, f. 182.
[111] Cf. adresa MCG – Secția I-a Biroul informații, nr. 192/4 mai 1917 către Ministerul Afacerilor Străine. *Ibidem*, f. 184.

inițieze unde nu erau, forme și mijloace de propagandă proromânească. Acestor măsuri – vizibile în Franța, Italia, Marea Britanie, în țările scandinave, li s-a adăugat misiunea specială încredințată lt. Vasile Stoica și preoților Vasile Lucaciu și Ioan Moța, care au fost trimiși în SUA[112].

Vasile Stoica, care era militar voluntar, a fost trimis în misiune în SUA prin ordinul MCG cu nr. 1082 din 18 aprilie 1917. Calitatea sa de sublocotenent în rezervă în Regimentul vânători de gardă nr. 2 vădea situația sa militară, gradul fiindu-i modificat abia la înființarea Legiunii compusă din voluntari americani trimisă în Franța, când semnează cu precizarea *căpitan*[113].Odată ajuns în SUA, Stoica a reeditat pentru informarea românilor emigranți, lucrarea sa prezentându-și tovarășii[114].

Ambii preoți cu care s-a însoțit aveau un trecut ilustrat de consecvență patriotică, atât Vasile Lucaciu, cât și Ioan Moța[115].

Încercări și izbânzi

Evenimentele anului 1918[116] au nuanțat strategiile aliate și ale misiunilor militare, relațiile cu România intrând într-o altă etapă. Armistițiul încheiat la 11 noiembrie 1918 a pus capăt ostilităților armate, de acum predominând pregătirile pentru tratativele de pace.

Misiunea militară britanică (gen. Greenley și mr. Gooden), a rămas încă activă pe lângă Înaltul comandament român, urmând să-și înceteze activitățile după semnarea păcii cu Bulgaria, de acum înainte primând rolul atașatului militar din cadrul Legației britanice din România[117]. Tot însărcinatul român de la legația din Londra, Boerescu, i-a informat, la 17/30 noiembrie 1918 că un delegat al ziarului *Daily Mail* urma să viziteze România (era vorba de ziaristul Constantin Braun)[118].

România intra de acum în atenția foștilor aliați din alte perspective: politice, economice, culturale, umanitare. Americanii, primii au trimis ajutoare prin Crucea Roșie – alimente, îmbrăcăminte, medicamente; vaporul „Împăratul Traian" – după o piedică determinată de nedragarea brațului Sulina, a ajuns la

---

[112] Asupra acestei misiuni, vezi la Opriș 2018, p. 59 și urm. Opriș 2021, p. 47-48, 52-60.

[113] Vezi detalii biografice în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe – Arhiva diplomatică, fond 77, S 75, col. I, dosar personal nr. 77, lit. S 75.

[114] Stoica 1917, p. 348, 352, 369, 374.

[115] Ioan Moța, redactor al *Libertății* – Orăștie – în 1903, 1 an temniță ordinară și 1000 coroane pentru articolul „A murit Matia și cu el și dreptatea"; în 1905 – 14 zile temniță și 50 coroane plus pierderea drepturilor cetățenești pe un an pentru agitație națională în biserică; în 1906 i se retrage congra (ajutor de stat) pentru totdeauna; în 1909 a fost pedepsit cu 8 coroane pentru neglijență; în 1910 pedepsit cu 40 coroane pentru o broșură „antipatriotică".

[116] Vezi subiectul și în *România* 2018.

[117] Cf. telegrama transmisă din Paris de M. Boerescu, 30 noiembrie 1918 către I.I.C. Brătianu, *loc. cit.*, f. 194.

[118] Cf. telegrama Legației, Londra, nr. 1912/17/20 noiembrie 1918, f. 203.

Galați, debarcând, pe lângă ajutoarele umanitare și pe cei 56 de medici, dentiști, cadre medicale care compuneau Comisiunea Crucii Roșii americane. Aceeași Comisie a fost întâmpinată de autorități și de un public entuziast, de la Galați și apoi Brăila, plecând la București, în 14 februarie 1919[119]. Instalată la hotel „Metropol", în 30 de camere, membrilor Comisiunii li s-au achitat costurile de partea română. Acesteia-i urmase o delegație britanică, tot a Crucii Roșii, venită tot prin Galați, care a solicitat și ea un etaj întreg tot la „Metropol".

Societatea de ajutor din SUA, reprezentată de Barnet Zukerman, care opera în subordinea lui Hoover (director general de alimentație din Europa), a solicitat aprobare și sprijin pentru a duce ajutoare evreilor din Basarabia, celor de la Akerman-Bender, Chinteni, Vadul Roșca, Soroca, Ataki și Hotin. Cererea a întâmpinat rezervele generalului Prezan determinate de dezinformarea calomnioasă pe care Zukerman o difuzase în America pe seama cruzimilor comise în România contra evreilor[120]. Asupra limitării misiunii lui Zukerman – fără adunări și deplasări speciale – doar la sprijin umanitar, a fost informată și Misiunea americană din România.

Și Crucea Roșie elvețiană a trimis printr-un tren special echipamente medicale și medicamente, care au ajuns în capitală la 2 aprilie 1919[121].

Asta, cu atât mai mult cu cât MCG era informat că Zukerman era trimis prin col. Haskel de la Misiunea militară americană din Paris pentru „întreaga țară românească și pentru toate naționalitățile din ea" primind 85000 $ (60.000 în țară și 25.000 pentru Basarabia) ce urmau să fie dați ca ajutor „numai pentru evrei". Or, Zukerman încălcase dispozițiile, vizitând pe rând evreii din Chișinău, Orhei, Căprești, Soroca, Mărculești, Bălți, Ungheni și s-a reîntors la Hotin, Sadagura, Vișnița, la Cernăuți și în sudul Bucovinei fiind „surprins în tovărășia tuturor socialiștilor evrei din Cernăuți", concluzionându-se că „e un socialist de carieră și sub această mască ajută interesele socialiste jidovești"[122].

În atmosfera de atunci din Basarabia și Bucovina, când influențele bolșevice erau puternice, incluzând și mulți evrei atrași de ideile unor lideri de origine evreiască, reticența armatei și a autorităților române abia instalate trebuie să fi fost mare și explicabilă.

Dar foștii aliați și-au arătat direct interesele și față de resursele României; ca Belgia, care informa – prin Legația de la București – că-l delegase

---

[119] Despre acest episod a informat Poliția și Siguranța Generală, la 12 și 13 februarie 1919, Ministerul Afacerilor Străine, în *loc. cit.*, f. 205-206.

[120] Vezi telegrama Grupului gen. Popovici către MCG, nota St.M.G. cu nr. 01479/10 iunie 1919 și nota MAS cu nr. 8024/17 iunie 1919, respectiv nota MCG cu nr. 3065/16 iulie 1919, în *loc. cit.*, f. 225-227.

[121] Cf. telegrama Legației României la Berna, cu nr. 4828/31 martie 1919, *loc. cit.*, f. 214.

[122] Cf. telegrama nr. 3927/8 iulie 1919 șefului MSM a Diviziei a 8-a, mr. Placa către MCG, *loc. cit.*, f. 228.

pe lt. Daniel Rolin pentru a-i reprezenta interesele industriale și comerciale[123]. De menționat însă, că în SUA chiar în Senatul american existau păreri ferme ostile românilor și favorabile solicitărilor Ungariei. Tocmai de aceea, Clark era *o voce* demnă de apreciat pentru felul corect în care a evaluat argumentele părților, dând dreptate cererilor României. În acest sens, Victor Antonescu l-a informat pe I.I.C. Brătianu la 4 septembrie 1919, atrăgând atenția asupra lui Clark[124]. Ca acesta erau și alții, bine informați și de bună credință.

Pe americanul Ch. Upson Clark l-a recomandat chiar trimisul țării la Legația de la Washington, Al. Lahovary. Era „fost profesor universitar și dispune de numeroase relații printre publiciștii americani", dar, acceptarea invitației de a veni în România, presupunea 8000$ cheltuieli plus altele neprevăzute[125]. Americanul a fost dat în grija lui Vasile Stoica, care-l cunoscuse în SUA și cu care va lega o veritabilă prietenie[126].

Alt personaj recomandat, de asemenea, pentru a se stabili legături a fost W.C. Noxon, membru al Comisiei Canadei la Conferința de pace; acesta s-a deplasat la București – însoțit de Hugh Mc Coll – pentru a-l înlocui pe col Boyle, care s-a retras de la conducerea Comisiei. Nicolae Mișu, însărcinat special la Paris și membru în Delegația României la Conferința de Pace știa că aceștia aveau instrucțiuni „a face tot ce le este cu putință pentru propășirea relațiilor comerciale între România și Canada"[127].

Subliniem rolul Crucii Roșii, de pildă, care a sporit în timpul conflagrației, aceasta fiind implicată în operațiunile de recuperare a prizonierilor de război, în diferite forme de sprijin medical și ajutoare umanitare. S-a creat și un organism special: *Confederația Crucii Roșii* a țărilor beligerante și neutre, în conducerea cărei – în aprilie 1918, la Berna – au fost aleși Alexandru Sturdza (dr. doc. al Universității din Geneva), ca secretar, și contraamiralul Gracesky ca președinte.

Mai ales misiunile umanitare au jucat un important rol, ceea ce era de altfel firesc.

Atât delegația Crucii Roșii daneze, cât și cea a Crucii Roșii elvețiene au avut o bună primire la autoritățile române, - mai ales că danezii au fost implicați în recuperarea refugiaților români ajunși în Rusia și apoi stabiliți vremelnic în Danemarca[128].

---

[123] Cf. nota Legației Belgiei la București cu nr. 182/20 martie/2 aprilie 1919 către Ministerul Afacerilor Străine, *loc. cit.*, f. 209.

[124] Vezi telegrama Legației Române din Paris, cu nr. 143, în *loc. cit.*, fond 71/1914, E2, vol. 184, f. 234.

[125] Cf. telegrama Legației României cu nr. 2502/1631-92/10 septembrie 1919, *loc. cit.,* f. 239.

[126] Vezi și articolul semnat de Ioan Opriș (Opriș 2019, p. 229-234).

[127] Cf. scrisoare către Primul ministru datată 28 septembrie 1919, *loc. cit.,* fond 71/1914, E2, vol. 184 f. 244.

[128] Vezi MCG – Biroul Contrainformații, nr. 6685/1 noiembrie 1919 către MAS, *loc. cit.*, f. 245.

Dacă-n vremea războiului rolul organizației mondiale era mai ales de sprijin pentru regimul prizonierilor, odată încheiat acesta, au sporit acțiunile umanitare pentru orfani, văduve, invalizi. Cele mai riguros organizate au fost însă acțiunile dirijate prin Joint Internațional.

Ajutoare bănești pentru evreii basarabeni au venit și prin dr. Marako Rothfeld, care le-a distribuit la 27 familii din Jedinze (113), Sekurian (11) și Britservo (3), respectiv 865, 754 și 755 £ și 2100 mărci[129]. Misiunea dr. Rothfeld era „exclusiv" filantropică, banii provenind de la comunitatea evreiască din Brazilia, ceea ce a confirmat și Joint Distribution Committee of the American Founds for Jewish war suffers prin semnăturile directorului Leon Wrechsler[130]. Și contactele de natură economică au sporit vizibil.

O delegație poloneză (Stanislas Mikalevski, Roman Pomoreski, dr. Poziüak Krzyak, dr. Chudzyaszv și Stanislas Lechowski) urma să vină la București, la 13 februarie 1920, pentru a trata chestiuni comerciale și de aprovizionare, fiind recomandată de Legația României de la Viena[131].

O altă delegație comercială, de peruani (Alfred I. Stupik, Martin Nadjuska și Charles Major), care lucrau la Consulatul peruan de la Budapesta, la fel, dorea să ajungă în capitala României pentru a trata afaceri diplomatice și comerciale[132]. Aprobarea s-a dat la 15 februarie.

În vara anului 1920, la invitația lui Al. Vaida-Voevod și-au anunțat vizita membrii Misiunii generale Presbiterian Alliance din Anglia: W.A. Curtis (Univ. Edinburg), reverend I. Macdonald Webster și rev. I.R. Flemming; aceștia plecaseră din Anglia la 1 iulie, iar la 16 septembrie erau la Debrețin, urmând apoi Seghedin, Cluj și București[133]. Căile Ferate Române au primit ordin expres pentru a le asigura mijloacele de transport.

Tot o misiune cu caracter religios – din partea lui Church Peace Union, în cooperare cu Eglisés Féderées d'Amerique – a urmărit, în Europa, și-ndeosebi în România, situația cultelor și a bisericilor din Transilvania. Despre aceasta a fost informat direct Take Ionescu prin însărcinatul cu afaceri al SUA, James G. Bailey, la 30 iulie 1920. Din misiune făceau parte dr. Henry A. Atkinson (secretar general al lui Church Peace Union), dr. E. Lorenz și reverend L. Harsenyi din New York. Sosiți în capitală și cazați la Athéné Palace, s-au bucurat de multă atenție din partea autorităților române[134].

---

[129] Cf. adresa MCG – Biroul de contrainformații cu nr. 8053/16 decembrie 1919, *loc. cit*., f. 249.
[130] Cf. adresele lui Joint Distribution Committe..., filiala Viena, din 24 noiembrie și G/R.E. nr. 3134/19 decembrie 1919 către MAS, primind aprobarea la 23 ianuarie 1920, *loc. cit.,* f. 252, 254.
[131] Cf. răspunsul afirmativ la propunerea Legației, datată 26 ianuarie 1920, *loc. cit.,* f. 260.
[132] Cf. nota Ministerului de Interne – Direcția Poliției și Siguranței – Biroul Controlul străinilor, cu nr. 3698 S/5 februarie 1920 către MAS.
[133] Cf. adresa Legației Marii Britanii la București către MAS, cu nr. 114/17 iunie 1920, *loc. cit.*, f. 277.
[134] Vezi nota Legației SUA din 30 iulie 1920, *loc. cit.,* f. 283.

La 19 septembrie 1920 o altă misiune a infirmierelor canadiene (8) a sosit în capitală, urmând să lucreze direct cu medicul Mamulea[135].

Așa cum bine deducem din documente, România era vizibil în atenția multor organisme de stat și religioase, care au dorit să se informeze la fața locului pentru a se convinge asupra realităților. Într-atât de numeroase au fost comisiile, organizațiile și trimișii cu misiuni de acest fel, încât se făcea cu greu față! Așa că, cei de la Culte și Arte, l-au informat pe ministru: „În decursul acestui an au cutreierat o mulțime de misiuni Ardealul și părțile ungurești, controlând felul cum se poartă statul față de diferitele confesiuni neortodoxe. Petrecerea în țară cu aceste misiuni, nu e numai jicnitoare pentru demnitatea statului nostru, ci e de-a dreptul păgubitoare prin faptul că ele au servit ca prilej de manifestații iridentiste maghiare, în direct în slujba fruntașilor unguri, cari nu voiesc să se împace cu actuala stare a lucrurilor”[136].

Explicabilă situație pentru perdanți! Și greu de acceptat pentru stăpânitorii de altădată. Dar România mărită, cu provinciile revenite în matca națională, trebuia controlată pentru a nu se încălca cele cuprinse în tratatele de pace pe seama minoritarilor.

Desigur că, cei care conduceau treburile publice se așteptau, pe drept, și la buna credință! Așa că ministrul (Petre P. Negulescu) a dat exemple de lipsa acesteia: „preoții unitari (eni) americani C. Stow și E. White, care au dus Conferinței de pace memoriul colectiv al celor trei episcopi unguri din Transilvania, care cuprindea cele mai grave acuzațiuni la adresa stăpânirei românești”[137].

Ca răbufnire, Departamentul cel mai ocupat cu asemenea delegații, a cerut ministrului să se dispună „tuturor organismelor administrative și polițienești să împiedice funcționarea oricărei misiuni străine venite cu scopul de a ancheta și controla situația confesiunilor de la noi”, ceea ce se subînțelegea și o autorizație a ministerului de resort[138].

La respectiva solicitare cei de la Ministerul de Interne au răspuns clar că „nu putem lua asemenea măsuri față de misiunile trimise de statele amice”, în timp ce Ministerul Afacerilor Străine a cerut misiunilor diplomatice românești din Berlin, Paris, Praga, Roma, Varșovia, Londra și Washington să semnaleze din timp astfel de solicitări, precizând scopul și numele delegațiilor[139].

Încă înainte de încheierea armistițiului general, guvernul a trimis, la 1 noiembrie 1918 „în misiune specială, pe lângă Legațiunea țării din SUA de

---

[135] *Ibidem*, f. 291.
[136] Cf. raportul cu nr. 42095/1920, *loc. cit*., f. 296.
[137] *Ibidem*.
[138] *Ibidem*.
[139] Vezi adresa Ministerului de Interne cu nr. 65690/9 noiembrie 1920 și a MAS cu nr. 2743/19 noiembrie 1920 către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, *loc. cit.*, f. 295, 297.

Nord" pe dr. Nicolae Lupu și pe magistratul Constantin Antoniade. La câteva zile distanță, după ce dr. Lupu a sosit la Paris și a discutat cu Take Ionescu, președintele Consiliului Național despre numirea sa ca șef de misiune la Washington, a declinat respectiva onoare[140]. Dar cât a lucrat în America cu mandat guvernamental, a stabilit bune relații cu trimișii țării, în special cu Vasile Stoica[141]

În SUA lucrările propagandei antiromânești erau foarte bine susținute; sprijinite financiar și cu puternic lobby la nivelul bisericilor reformate, protestante și romano-catolice. Acești factori făceau dificile demersurile propagandistice proromânești, mai ales că – nedezmințindu-se – românii erau extrem de divizați. Sigur că trimișii guvernului de la Iași – Vasile Lucaciu (încă președinte al Ligii naționale pentru unitatea culturală a tuturor românilor), pr. Ioan Moța și, mai ales, Vasile Stoica s-au străduit să contracareze atacurile de presă și demersurile dintre liderii comunităților românești. Pe Vasile Lucaciu l-au atacat direct chiar românii! I-au fost minimalizate demersurile: la Trenton-New Jersey, unde înființase câteva societăți de sprijin, se credea că acestea „au avut mai totdeauna numai o importanță locală, limitată la orașul Trenton și împrejurimile sale", iar animatorului lor i s-a reproșat că ar fi făcut „o propagandă pro-maghiară"! Chiar și apartenența sa la biserica greco-catolică li s-a părut suspectă, așa că „n-a putut deveni un factor important în viața românilor din America"![142] Mai clar în acțiunile sale, bine ancorat în realitățile americane și cu evidente relații printre liderii americani, Vasile Stoica s-a dovedit fermentul și liantul puternic al Ligii Românilor americani, reușind să împace orgolii și să înlăture suspiciuni, să unească diversele curente și opinii[143]. Pragmatic și diplomat desăvârșit, demersurile sale au avut câștig de cauză, iar prieteniile închegate l-au servit atunci și în anii care vor urma.

Războiul se încheiase, dar urmările sale au rămas, trebuind mulți ani pentru a le îndepărta și a trece la reconstrucție. Intervenții de tot felul erau făcute zilnic pentru a înlesni, a ușura ori a absolvi de obligații. Nenumărate situații se cereau rezolvate ori tranșate, mai ales că intervențiile aparțineau unor factori de influență. De exemplu, la mobilizarea noilor contingente au primit ordin mulți bărbați care nu erau nerăbdători să facă serviciul militar. Astfel, între românii care-l slujeau pe reprezentantul Rusiei în România, Poklovski Koziell, Vasile Măscăreanu și Gheorghe Rădulescu ar fi trebuit să se prezinte la garnizoană;

[140] Vezi Decretul regal nr. 3387/14 noiembrie 1918, Iași, respectiv radiograma semnată de C. Cretzianu (3317) trimisă lui I.I.C. Brătianu, cu nr. 65 – W. 53/15 noiembrie 1918, la Iași, Copou, descifrată abia la 29 noiembrie, *în loc. cit.,* f. 304, 312.
[141] Vezi la Opriș 2019a, p. 218-228.
[142] Vezi nota Legației din Washington semnată de Al. Lahovary către ministrul Afacerilor Străine, Duiliu Zamfirescu, *loc. cit*., f. 315.
[143] Vezi la Opriș 2018, p 57-60.

intervenind chiar ministrul rus, li s-a aprobat să fie mobilizați pe loc, în posturile de la Legație[144]. La fel, Ed. Beneș, elev plutonier, care-l însoțea pe Sterea Costescu, ofițer de legătură al MCG Român pe lângă Comandamentul Suprem Cehoslovac, a solicitat să fie numit – la terminarea misiunii – la Consulatul din Praga, ceea ce s-a aprobat[145].

Și de la Legația Rusiei a venit solicitarea ca serg. Arsene Tudor, mobilizat de la 9 octombrie 1916 în Regimentul 2 jandarmi – brav în cei 4 ani de război, dovadă decorarea sa cu medalia Bărbăție și credință – să continue a-i servi pe cei din legație după demobilizare, cu atât mai mult cu cât soția sa era cameristă la legație[146].

Altă categorie de solicitări a provenit de la familiile aromânilor, jefuite de bunurile lor în timpul ocupației bulgare. Toma Papacociu, președinte al Comitetului din Gornea-Giumala a cerut intervenții pentru recuperarea atât a bunurilor personale, cât și a celor aparținând bisericii. La fel și cei din Cociani, care le-au și identificat la Esarovo[147]. Dar ce să facă autoritățile în alte situații și mai speciale? Cum să recupereze bunuri care nu mai existau? Cum să-i redea lui Take Ionescu biblioteca (10000 vol.) și mobilierul casei din București, duse de ocupanții germani la Berlin?[148]

Experiența războiului în ceea ce privea propaganda – ca instrument important în manipularea publicului – a invederat rolul hotărâtor al presei. Autoritățile românești au înțeles prea bine rostul propagandei scrise, mai ales prin ziare și reviste, așa că la 8 ianuarie 1920 s-a decis organizarea unor birouri de presă în principalele țări europene și în SUA. De acum, acordarea importanței cuvenite comunicării – inteligente, subtile și persuasive – pe seama liniilor politice și intereselor diverse s-a invederat cu prisosință.

Propaganda s-a făcut însă prin cele mai variate forme și organizații: științifice, culturale, militare, culturale ș.a. Asupra rolului ei – în timp de pace, ca și-n vremuri de război, Vasile Stoica a avansat propuneri concrete de care conducătorii României au ținut cont în bună măsură[149]. Nu într-atâta cât s-ar fi cuvenit!

Reașezare, reconstrucție și consolidare

[144] Cf. Legația Rusiei, cu nr. 511/3/16 ianuarie 1919, *loc. cit*., fond 71/1914, vol. 127, f. 168.
[145] E. Beneș avea familia în București (str. Filaret nr. 9), tatăl său Iosef fiind stabilit demult în țară, iar el era absolvent al Școlii superioare de comerț din capitală și cunoștea perfect ceha, germana, franceza, engleza. Vezi intervenția din 3 iulie 1919. *Ibidem*, f. 172.
[146] Cf. Legația Rusiei cu nr. 233/16 iulie 1920. *Ibidem*, f. 176.
[147] Vezi cererea către Legația României din Sofia, cu nr. 23796/29 iunie 1921, în *loc. cit*., vol. 138, f. 119-123.
[148] Ziarul *Le genovais*, an 44, nr. 165, 14 iulie 1918, articolul „Les Allemands en Roumanie". *Loc. cit*., fond 71/1914, E2, partea I-a, vol. 199.
[149] Vezi la Istrățescu, Buzatu 2002, p. 330, 332-345.

La 10 aprilie 1919, ideile solidarității și cooperării europene au primit confirmarea în prima ședință a Ligii Națiunilor; la Paris, în acea zi, de joi, delegații au desemnat Geneva ca sediu al acesteia. La 14 august 1919 și Elveția, ca țară gazdă, a intrat în rândul națiunilor unite. România și-a trimis ca delegat pe un experimentat diplomat, G. Derussi, care îndeplinise funcția de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine și dobândise o largă recunoaștere internațională ca negociator.

De acum începând, țara trebuia să consolideze unirea, să impună în lume națiunea care și-a desăvârșit proiectul secular al Unirii. Mai întâi să unifice provinciile din multiple unghiuri de vedere: administrativ, juridic, cultural etc., dar și să repornească economia, agricultura și industriile, să ofere stabilitate și ordine. Pericolele de atunci erau apropiate de țară și de netrecut cu vederea. În plan funcțional se impunea, de asemenea, crearea unui sistem protectiv, regional, care să ofere garanție independenței și suveranității națiunii[150].

În acel context turbionar, existau numeroase curente ideologice care, prin liderii lor, căutau să convingă masele populare, pe cei mulți, pe cei care făcuseră războiul în tranșee și doreau explicații asupra vinovaților de acel cataclism. Între liderii momentului, G. Zinoviev, ideolog bolșevic și președinte al Comitetului Executiv al Internaționalei a III-a, a lansat Apelul către proletariatul din țările balcanice. Prin acesta, se milita direct pentru revoluția universală, chemând la unitate de acțiune prin front popular comunist[151].

Răspunzând unei declarații paseiste a contelui Teleky, publicată de *Daily Telegraph* în 7 iunie 1921, Beneš afirmase că „Mica Antantă are nu numai voința, dar și puterea, să-i silească (pe habsburgi, n.n.) să reintre în gropile lor dacă ar reînvia încă odată. Nu este o chestiune de persoane, dar de principiu, habsburgii fiind simbolul Evului Mediu și a reacțiunii". Reîntoarcerea lor ar fi însemnat o nouă revoluție socială, iar în ce-i privea pe maghiari, fruntașul ceh afirma că „nu exista nici un pericol din partea lor, dacă tratatul (de la Trianon, n.n.) se execută strict și prompt"[152]. Tot el a declarat că „dacă austriecii și maghiarii sunt pesimiști, se explică prin faptul firesc că au tot interesul să convingă pe Marile Puteri că tratatele făcute de ele sunt irealizabile, aruncând însă vina pe vecinii lor, deoarece nu îndrăznesc să acuze Marile Puteri, autorii adevărați ai tratatelor... Ceea ce rămâne de făcut este numai aplicarea Tratatului de la Trianon"[153].

---

[150] Pentru completarea contextului, vezi și în *România* 2024.
[151] Cf. raportul Legației României de la Belgrad, semnat de D. Rășcanu către ministrul Duiliu Zamfirescu, cu nr. 1285/28 mai 1920, *loc. cit.*, fond 71/1919, E1, Belgrad, vol. 18, f. 75.
[152] Cf. nota Legației României de la Londra, către ministrul Take Ionescu, cu nr. 2158/21/O.B./FN, 13 iunie 1921 în Arh. MAE – Arh. Diplomatică, fond 71/1915-1919, vol. 33, f. 80-81.
[153] *Ibidem*.

În doar câțiva ani, arhitectura politică a lumii s-a schimbat radical, apărând noi state naționale, iar raporturile dintre centrele vechi, tradiționale, de Putere s-au modificat simțitor.

Lumea postbelică nu mai semăna cu ce-a fost, energii încătușate îndelung făcându-și loc cu evidentul scop de a reconstrui și a edifica altfel decât înainte. România reîntregită a intrat în noul ciclu istoric afirmând mari disponibilități de a răspunde cerințelor moderne. Pe acestea le-a susținut, oferind semenilor pe de-o parte șansa afirmării calităților native valoroase, iar pe de alta, edificând un centru regional de stabilitate și voință politică necesar echilibrului internațional.

Abrevieri bibliografice

Abrudeanu, Stoica 1915 – *Habsburgii, ungurii și românii,* București, 1915

Congresul 1915 – *Congresul românilor de peste hotare aflători în țară*, 15 martie 1915, București

Istrățescu, Buzatu 2002 – Elena Istrățescu, Gheorghe Buzatu, *Diplomație și propaganda,* în Muzeul Vrancei, *Diplomație și diplomați români*, Editura Pallas, Focșani, 2002

Opriș 2018 – Ioan Opriș, *Vasile Stoica în serviciul României,* ediția a II-a, București, 2018

Opriș 2019 – Ioan Opriș, *Un american prieten al românilor – Charles Upson Clark*, în *Personalitatea lui Vasile Stoica*, Biblioteca de Sociologie, București, 2019, p. 229-234

Opriș 2019a – Ioan Opriș, *Nicolae Lupu din Arsura (Fălciu) și Vasile Stoica din Avrig(Sibiu). Uniți într-un același crez*, în *Personalitatea lui Vasile Stoica*, Biblioteca de Sociologie, București, p. 218-228

Opriș 2021 – Ioan Opriș, *Vasile Stoica o emblemă națională în pușcărie*, Onești, 2021

România 2017 – *România în anii premergători Marii Uniri (1916-1917),* Culegere de studii, coordonatori Gheorghe Sbârnă, Ioan Opriș, București, 2017

România 2018 – *România în anul Marii Uniri (1918*), Culegere de studii, coordonatori Gheorghe Sbârnă, Ioan Opriș, București, 2018

România 2024 – *România în anul 1920. Eforturi pentru consolidarea statală*, Culegere de studii, coordonatori Gheorghe Sbârnă, Ioan Opriș, Târgoviște, 2024

Stoica 1917 – Vasile Stoica, *Suferințele din Ardeal*, ed. II-a, Chicago, 1917.